

Jul i Nord-Odal

2003

Innhold

Underveis med en lengsel	4
Hans Stormoen – odelsgutten som fant sin grav i Kongo	5
Sjømalmen i Storsjøen	8
I fars spor til fangeleirene	17
Timotei og sulublommer	23
Barndomsminner fra samvær og lek med en minoritetsgruppe	28
På gjengrodde stier i Grønnerudslunden	31
Storgården og stavkirken på Rustadneset	39
Jul i Nord-Odal i gamle dager	37
Høymyrkollen	45
Markus – den lille gjeteren	48
Da Østmonissen drog til sæters	50
Mer om bærplukking	52
Hjalmar fra prærien	54
Et julekort	55
Med spiseskje til de store katedraler	55
24. desember	56
Takk for løypene	58
Gamle postkort	59
Ønsker du deg en komplett samling av «Jul i Nord-Odal»?	60

«Jul i Nord-Odal»

Utgivere: IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF.

Sats og layout: Gunnar Nygård.

Trykk: Vinger Trykkeri.

Forsideillustrasjon: Jon Utheim.

I redaksjonen: Steinar Bjørnstad, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,
Irene Sween og Asgeir Østli.

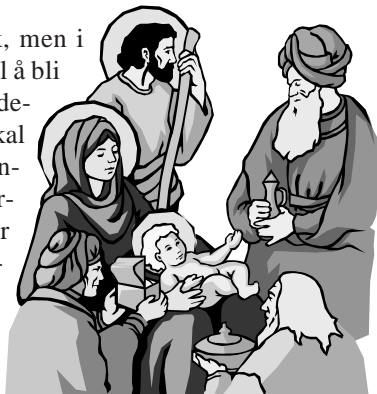

Underveis med en lengsel

Lilla skumring utenfor vinduet. Lys tent i adventsstaken. Et krus med te. En åpen bibel-bok. Matteus maler et bilde av lengsel og leting i tidenes første og lengste advent, med tre vismenn som motiv. Disse som ofte kalles Baltasar, Melkior og Kaspar.

Dagen er helt ny i horisonten. Morgenen mørk, men i skumring, slik hver morgen begynner. Det tegner til å bli en dag som dager flest i et vismannsliv. De skal studere slik de pleier. De skal fundere, slik de pleier. De skal gruble og tenke og forske, slik de pleier. De begynner dagen med å løfte blikket mot den tidlige morgenhimmelen, mot stjerneformasjonene de kjenner så godt. Men i dag henger en ny stjerne på himmelen, og skinner sterkere enn noen av de andre de har sett. Morgenstjernen. Kongestjernen.

Hva tenkte du da, Baltasar? I en adventstid som har vart i hundrevis av år, har folk ventet og håpet. Generasjon etter generasjon. Hele livet har du hørt om løftene, om kongestjernen som en gang skulle komme til syne i tiden da en ny og annerledes konge skulle bli født – kongen Gud skulle sende. Glemte du iblant å håpe, sånn i det daglige? Sluttet du noen gang å vente? Bleknet sannsynligheten for at akkurat du skulle få oppleve gudsløftet oppfylt? Hva tenkte du, Baltasar, når kongestjernen plutselig står der på himmelen, i begynnelsen av det som tegnet til å bli en helt vanlig dag? Du blunker, men den er der fremdeles. Du husker løftet, opplever på en forunderlig måte at det gjelder deg og undres nok til å reise.

Hvorfor våget du å legge i vei, Melkior? Hvordan turde du å bryte opp fra det trygge og vante på grunn av et gammelt løfte fra Gud? Du våget å være underveis i ukjent terreng. «Det er sikkert ikke den,» kunne du sagt. «Det er sikkert et sammentreff. En tilfeldighet. Det er jo så langt å reise. Vi må gjennom ukjent land. Vi drar for å lete etter en konge vi ikke riktig vet hvor er. Det er tryggest å bli hjemme...» I stedet pakker du kamelveskene fulle av lengsel og himmeldrømmer, gull, røkelse og myrra og legger i vei for å lete etter Guds sønn. Du håpet nok til å reise.

Tenk hva du hadde gått glipp av hvis du hadde blitt hjemme, Kaspar! Tenk hva livet ditt hadde mistet, hvis du hadde blitt værende der du var! Du fant frelseren. Reisen var strevet verdt, der du sto i halvmørket ved en seng av strå. Du fikk oppleve at Gud alltid holder det han lover. At den som leter, finner. Et vismannsliv ble aldri helt det samme etter dette. Du lette, og du fant han du reiste for å finne.

Vise menn søker ham fremdeles, og finner slik dere fant.

Hans Stormoen – odelsgutten som fant sin grav i Kongo

Jul i Nord-Odal har ved flere anledninger skrevet om nord-odølinger med en skjebne litt utenom det vanlige. For to år siden skrev vi om Ole Finnsen Sørensen fra Østmoen som utvandret til Australia, kom tilbake, ble reder og skipper på egen skute, for så omkomme på Nordsjøen. Et par hundre meter unna Oles barndomshjem, rett på andre sida av Juråa, vokste det opp en annen gutt som også endte sine dager ganske forskjellig fra den gjennomsnittlige nord-odøling.

Hans Stormoen var født 10. desember 1870. Han var eldste sønn av Marius og Thea Stormoen og dermed arving til en av storgardene i bygda. Hans var imidlertid ikke innstilt på å bli gardbruker, i hvert fall ikke i første omgang. Han tok utdanning i forsvaret og ble etter hvert premiærløytnant i kavalleriet. Før han var fylt 23 år vervet han seg til tjeneste i de engelske styrkene i Kongo og den 6. november 1893 seilte han fra Antwerpen sammen med premiærløytnant Kielland fra Ingeniørvåpenet – de var de

to første norske militære i Kongo. Det var en lang og strabasiøs reise, først med «D/S Kassa» sørover gjennom Atlanten og østover inn i Guineabukta. Den 2. desember nådde de havnebyen Boma som ligger noen mil fra elva Kongos munning. Deretter flere uker med elvebåt og med karavaner over land. Først etter tre og en halv måned, den 28 februar 1884, kom han fram til sitt bestemmelsessted; jungelbyen Basoko, og den engelske forlegningen der. Basoko ligger midt inne i det nåværende Zaire og omtrent rett under ekvator.

Det er ikke så mye vi vet om hans liv i Kongo, men i den danske boka «Skandinaver i Congo» utgitt i 1905, er det gjengitt en del sitater fra brev og rapporter som Hans Stormoen skrev i tjenesten. Han ble syk kort tid etter han ankom Basoko, og lå til sengs i mai og juni. Han kom seg imidlertid, og i august ble han sendt ut på ekspedisjon. Dette var mot slutten av den såkalte Araberkrigen. Det sies ingen steder at han var direkte involvert i kamper, men han etterlot seg flere interessante skildringer av menneskene han møtte på ekspedisjonen, blant annet fra leiren i Boma:

«Vi passerte gjennom leiren og fikk et flyktig inntrykk av livet der. Soldatene var innlosjert i barakker bygd av siv og jord. Vi kom først til et kvarter som var bebodd av folk fra Sierra Leone, Liberia og Dahomey. De snakket «negerengelsk».

De hadde nettopp spist middag som består av «chikwangu», mais, ris, og flodhestkjøtt. Deretter kom vi til den delen av leiren hvor negrene fra Nedre-Congo bodde. De hilste oss med militær honnør og stimlet sammen for å se på oss – halv-nakne, skitne og lurvete. Den øverste delen av leiren var bebodd av soldater fra Zanzibar og Bangala. Zanzibarittene var alle store, staute folk med åpent ansikt, brede skuldre, kraftige armer og med et visst anstrøk av sivilisasjon. Annerledes var det med bangalaerne. De er tatovert på en alldeles fryktelig måte. Fra nesen har de skåret parallelle striper dypt ned i huden og disse fortsetter til midt opp på hodet. Huden på disse skårene klemmes sammen og på den måten dannes en høy kam, som hos gamle folk står et par centimeter ut. Tinningene er på samme måte utskåret med sikk-sakk-formede innsnitt. Hvor vanskelig det er å bestyre en slik instruksjonsleir fikk vi snart merke.»

Hans forteller videre om strabaser med elvebåter og landtransport langs karavaneveiene. Han forteller også detaljert om priser på forskjellige varer, om været og

dagligdagse hendelser. En hendelse som ser ut til å ha gjort sterkt inntrykk, var møtet med krokodillene, noe som kanskje ikke er så rart når det skumleste dyret i Storsjøen er gjeddene i sivet.

«Hvor mange ganger de badet, disse arbeiderne, vet jeg ikke. Men rett som det var kastet de seg i ut i floden uten å være det minste redd for krokodillene som det vrimler av her. Nesten hver uke blir 3 – 4 negre spist av disse farlige beistene, men allikevel utviser de svarte en så tankeløs uforsiktighet at det er rent utrolig. Mens jeg var i Boma hendte det at en de mange kvinner som står ute i vannet og vasker klær, ble snappet av en krokodille. Alle styrtet skrikende i land, men knapt en time etter var de igjen ute i floden.»

Tilbake fra ekspedisjonen, blir Hans utnevnt til postsjef og overført til byen Isangi, ca 100 km. lenger opp – der elva Lomami møter Kongo. Den 4. november sender han et brev der han forteller at han legger ut på en ekspedisjon mot Topokèerne. At han bruker ordet «mot», tyder på at det var en krigsekspedisjon han var med på. Ekspedisjonen ble imidlertid av kort va-

riighet, for han ble snart svært syk. Sykdomsårsaken blir ikke nevnt, men det var ganske sikkert en tropesykdom. En kaptein Garminter på elvebåten «Princesse Clémentine» hadde plukket ham opp ved elven og tok ham med tilbake til Basoko. Dit kom han den 16. november men lå da allerede i sterke feberfantasier.

Klokken 5:50 om morgenen den 18. november 1894, døde Hans Stormoen, ikke fullt 24 år gammel og så vidt vites ble han begravet i Basoko og hans sabel ble sendt hjem til moren Thea. På et bilde av Thea som er gjengitt i gardshistoria for Nord-Odal sitter hun og skriver julebrev. På veggen over skrivebordet henger sabelen og et bilde av Hans.

Historien om familien Stormoen i Nord-Odal slutter på mange måter med dette dødsfallet midt inne i Kongo.

Fra før hadde Hans' far, Marius, forlatt kone og barn. Han dro først til København, deretter til St.Petersburg før også han dro til Afrika, der han vervet seg i Boerkrigen, på Boernes side. Han overlevde imidlertid og var også tilbake i Nord-Odal, men bare på besøk. To av Hans'

Foto av Hans Stormoen i boka «Skandinaver i Congo».

søsken døde små og de andre flyttet ut – tre av dem til USA. Den nest eldste i søskenflokket og den neste til å overta odelsretten var Harald, men han ble som kjent en av Norges mest anerkjente skuespillere og var heller ikke interessert i gardsbruk.

Mor til Hans, Thea, som i mange år hadde kjempet en innbitt kamp for å beholde garden i slekta, måtte til slutt gi opp, og i 1896 solgte hun Stormoen til Svein Spilhaug.

Kilder:

- H. Jenssen –Tusch: Skandinaver i Congo, Gyldendal (København), 1905
- Birger Kirkeby: Nord-Odal bygdebok III, 1973

Sjømalmen i Storsjøen

Det er en varm sensommerkveld i 2003. Vi er ombord i en gammel båt på veg sørover gjennom Sandsjøen. Et tordenvær har akkurat feiet over Storsjøen og utsatt turen, men nå er himmelen klar og blå. Vi er på tokt sammen med våre menn – vi skal være «malmfiskere» for en kveld. Bunnskrapa med langt skaft, lik slike de brukte på 1700-tallet, er med i båten.

Båten har retning mot det grunne området nord for Svennebyholmen. Om lag 50 meter fra holmen starter letingen. Og vi behøver ikke å lete lenge. Hver gang skrapa blir tatt opp, er den fylt med ertemalm og leire – og bare det. Malmkulene som ser ut som små erter, ligger pakket i den tykke leira som kalles «jøsse-leire».

Vi prøver nærmere holmen, og nå er innholdet i skrapa en blanding av ertemalm og pengemalm sammen med både leire og grus. Pengemalmen ligner virkelig på gamle mynter, runde og flate.

Vi vet at det finnes sjømalm i Storsjøen der det er forholdsvis grunt. Men malmtypene kan være forskjellige. Nå har vi lyst til å prøve ved Frierholmen i Saugnessjøen. Vi legger til land her, ifører oss badedrakt og vasser uti. Men hva kjenner vi? Det er som å trække på små flate steiner eller mynter. Og riktig, det er pengemalm vi går på! Vi undersøker bunnen med hender, tær og skrape og finner

pengemalm som ligger i grus. Her det også en del mindre steiner i grusen. Noen av malmkumpene er større, nærmest som skive-malm.

«I Norge blef Sjømalm først bekjent ved Oudahls Værk»

Det vi fant denne sommerkvelden på bunnen av Storsjøen var et kjent og brukt råstoff allerede for 246 år siden.

Inskripsjonen ovenfor var preget på en reklameovn fra Odals verk i 1757. Ulrich Friderich Rosing som da var eieren av verket, ville uttrykke at «i Odalen har vi noe som ikke alle andre har». Og fortsatt kan vi skryte av det – sjømalmen i Storsjøen er helt spesiell!

Rosing fikk ideen om å utnytte sjømalmen i Storsjøen fra Sverige der han så kanoner støpt av sjømalm. Når den harde gruvemalmen ble blandet med sjømalm, ville det gi et jern som hadde den riktige fasthet og smidighet. Andelen av sjømalm kunne være opp til 20%, mens forbruket av trekull var omkring det dobbelte av malmblandingen.

Rosing uttrykker at sjømalmen var «een Herlighed for dette Værk», for det hadde vært problematisk å skaffe god nok malm. Rosing fikk undersøkt Storsjøen ved hjelp av en svensk ekspert, og denne svensken, Oluf Lund, lærte også opp en mann fra distriktet. De første malmprøver ble tatt opp om sommeren i året 1757.

Vi tror at folk har «fisket» sjømalm i Storsjøen også for et par tusen år siden, for kunsten å utvinne jern av sjø- og myrmalm er urgammel i de nordiske land. Den gang ble malmen blestret i små ovner eller groper (blestergroper).

---

*Av Kari Underthun
og Ingegerd Tronbøl*

Men Rosing var den første i Norge som smeltet malmen i masovn, det vil si på en ny måte.

De første malmfiskerne holdt trolig på sånn som vi gjorde - med båt, skrape og bøtter.

Malmfisking om vinteren

Det var mest vanlig å ta opp malmen om vinteren gjennom hull i isen. En brukte en bunnskrape med langt skaft, og malmen ble skrapet sammen og tatt opp gjennom hullene. Sjømalmen ble lagret på isen og etter hvert kjørt til verket langs de samme vinterveiene som jern- og kulltransporten gikk – langs Storsjøen, inn på land ved Bygningen i Slåstad og over Dølisjøen til verket.

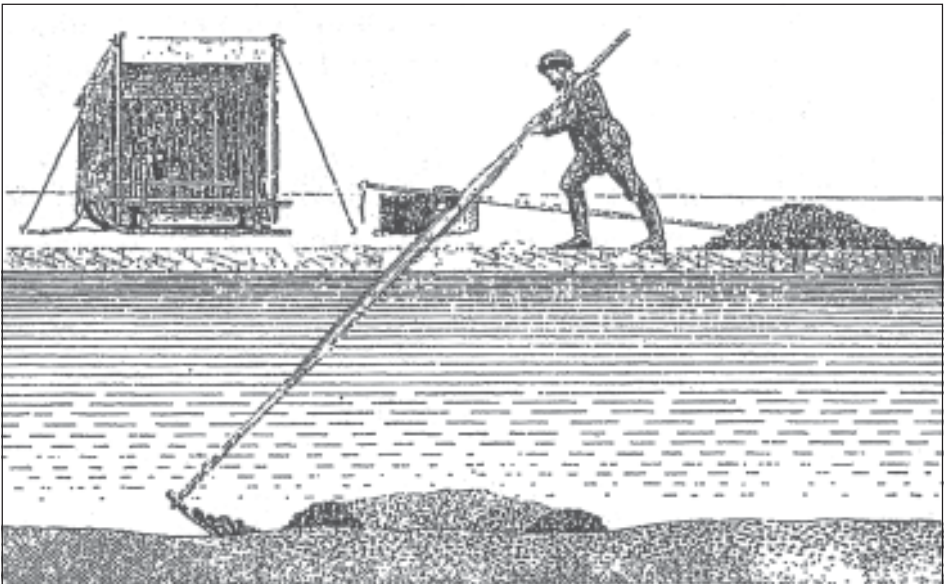
Vi regner med at Austvatn-området var sentral i driften på sjømalmen. Her hadde Odals verk allerede en stangjernshammer, og her var en bolig for arbeiderne ved

hammeren. Rosing døde i 1764, og brødrene Neumann overtok verket samme år. Bruken av sjømalmen ble videreført av Iver Neumann som ble eiere fra 1770. Odals verk ble kjent for sine gode ovner.

I lokalsamlingen «Skattkista» finnes en flott etasjeovn/empireovn med pyramide-topp fra Odals verk. Vi vet det finnes ovner fra Odals verk på flere gardar i Odalen.

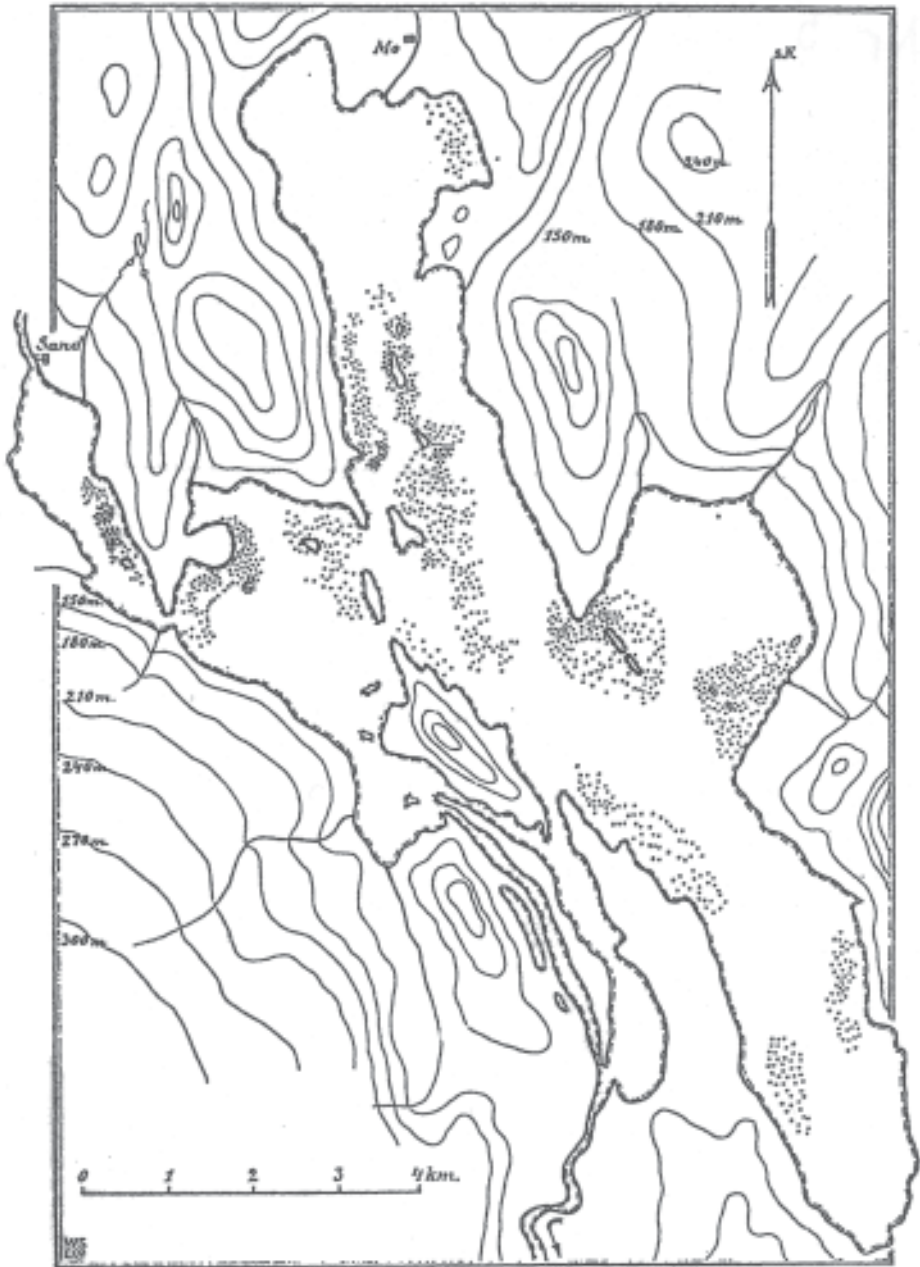
Kartlegging av sjømalmen i Storsjøen 1911 – 1913

Sjømalmen og sjømalmforkomstene i Storsjøen ble nøye undersøkt på 1900-tallet av en engelsk bergingeniør S. P. Eastick på vegne av konsul T. T. Sommerville. Sommerville hadde planer om drift og skrev kontrakt med grunneierne som gjaldt fram til 1920. Han mutet også flere gruver og skjerp i Nord-Odal i perioden 1905 – 1915. Men det ble ingen drift på sjømalmen.

Tegningen viser en malmfisker fra Sverige i aksjon på isen. Sjømalmen ble raket sammen og hentet opp gjennom hull/råker i isen.

Kart over Storsjøen fra 1913 som viser forekomster av sjømalmer. Hver prikk viser påvist forekomst.

Eastick utarbeidet et kart over forekomstene av sjømalm. Det ble hugget 350 hull i isen spredt over hele sjøen, og man undersøkte med bunnskrape om det var sjømalm på bunnen. Deretter ble prøver av sjømalmen tatt opp og analysert.

Hver prikk på kartet viser påvist sjømalmbeforekomst.

Ved disse bunnskrapingene ble det regnet ut at minst 10 – 11 km² – ca. ¼ av hele Storsjøens areal var dekket av sjømalm. Tykkelsen av sjømalmlaget kan variere fra 5 til 50 centimeter. Det vil anslagsvis ligge 500.000 tonn igjen.

På grunnlag av Easticks undersøkelser og egne observasjoner fra besøk her i 1911 og 1913 skrev Johan H. L. Vogt en

større avhandling om Storsjømalmen: «*Om manganrik Sjømalm i Storsjøen, Nordre Odalen*», 1915.

Og hans beskrivelser av malmen, forekomster med mer, stemmer svært godt med våre egne observasjoner.

Interesse for sjømalm i nyere tid

Under krigen fikk tyskerne interesse for sjømalmen i Storsjøen. Tyskland trengte jernmalm og hadde fått kjennskap til sjømalmbressursene i Storsjøen. De engasjerte folk i malmleting, og jernverket var planlagt å ligge på Rovøya. Men heldigvis sluttet krigen før planene ble realisert.

I 1970 foretok NGU befaring av en del gruver og skjerp i Nord.Odal i samband med berggrunnskartlegging. Også sjømalmen ble undersøkt. Det ble tatt opp prøver av sjømalm fra 2-3 meters dyp ved Engelholmen.

Det finnes flere personer som har studert sjømalmen i Storsjøen og skrevet om den. Det dukker av og til opp artikler, og det mange prøver å finne svar på, er hvorfor nettopp Storsjøen er så rik på sjømalm.

I 1983 ble sjømalm brukt som suvenirer under tundagene på Odalstunet. To sportsdykkere tok opp om lag 50 kilo sjømalm (skivemalm) ved Bratten, og denne «rarityteten» gikk unna som varmt hvetebrød.

Sjømalm har slett ikke vært ukjent for odølingene. Fiskere får ofte sjømalm i garnene, og ved lavvann kan folk finne sjømalm på grunnene i sjøen og nær land.

Dykking etter sjømalm i 2002

Etter oppfordring fra artikkelforfatterne foretok Arne Trøftmoen og Jan Trygve Akre en «ekspedisjon» til området ved Bratten i Austvatn. Trøftmoen tok opp malm for Odalstunet i 1983, og begge ka-

Denne flotte ovnen fra Odals verk ble laget i 1780-årene. Den står på en gard i Nord-Odal. (Foto Ingegerd Tronbøl)

rene kjenner Storsjøen ut og inn. På 3 – 4 meters dyp fant de rikelig med sjømalm. Malmen ligger her som kaker på bunnen, som nærmest ser ut som et månelandskap. Denne malmen kalles skivemalm eller kukakemalm. De hadde også en del elglortmalm med i nettet.

Typen sjømalm

Det finnes to typer sjømalm på bunnen av Storsjøen – en manganrik som inneholder lite jern – og en manganfattig som inneholder forholdsvis mye jern.

1. Den manganrike sjømalmen ligger som kaker eller skiver på sjøbunnen og kalles derfor *skivemalm* eller *kukakemalm*. Den kan ligge som et lag over andre typer eller kittet sammen med disse. Skivemalmen er løs i konsistensen og brytter lett når den

tørker. Den kan inneholde opptil 30 % mangan men bare om lag 13 % jern. *Elglortmalm* (*elgmalm*) er brunaktig og ser ut som elglort. Den smuldrer i luften, og innholdet av jern er 11–18%.

2. Den manganfattige malmen opptrer som småkuler, av størrelse som vanlige erter, oftest litt mindre, og kalles derfor *ertemalm*. Malmkulene består av vekselvise mørke og lyse lag, nærmest som årringer. Man tror de mørke lagene representerer vinter/vår og de lyse lagene sommer/høst. Innholdet av jern er høgt, 41 – 43 %. Kulene er brunaktige og temmelig harde. Ertemalmen ligger i et spesielt lag av leire som kalles *jøsse-leire*, og i denne leira finnes en finkornet blanding av både jern og mangan. *Pengemalm* har skiveform og ligner gamle mynter. Svenskene kaller denne for kruttmalm.

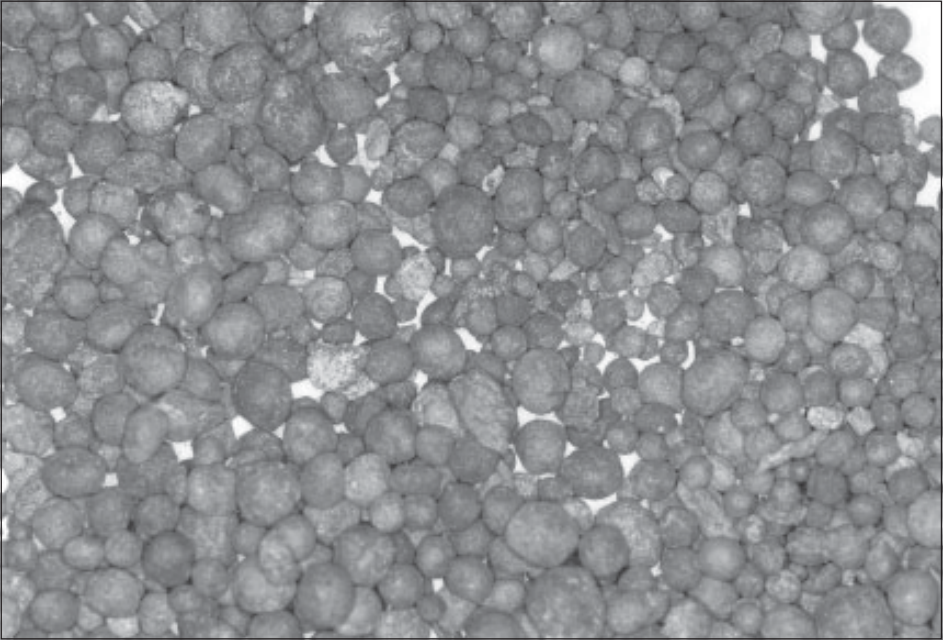
Jan Trygve Akre dykker etter sjømalm ved Bratten i Austvatn sommeren 2002.
(Foto: Berit Brenna)

Forekomster av sjømalm

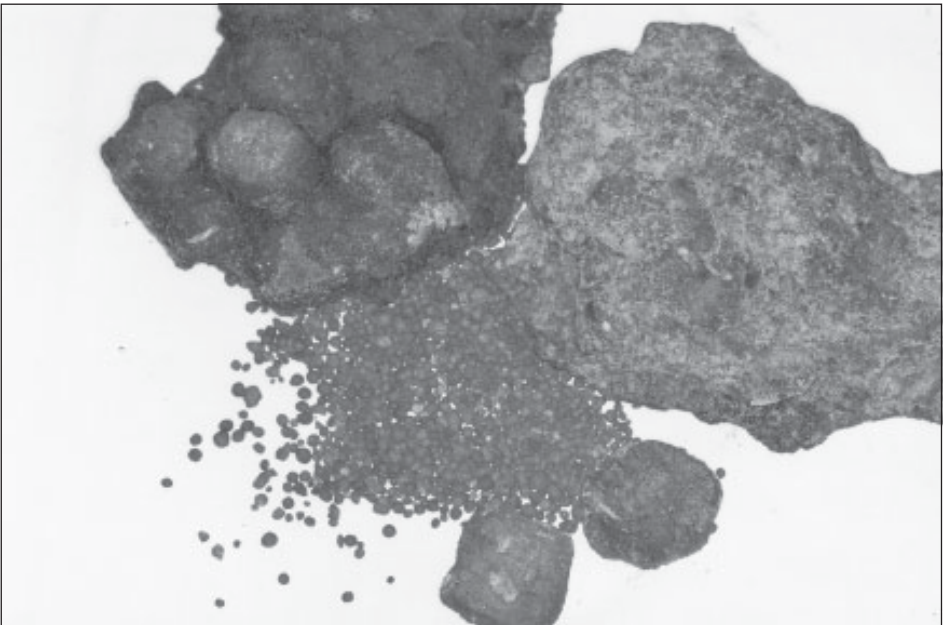
Både i Sverige, Finland og Russland er det store forekomster av sjømalm, og driften på sjømalm har vært betydelig i disse landene. Finland har totalt tatt ut ca. 10 mill. tonn sjømalm og er også det landet hvor produksjonen pågikk lengst.

I Norge finnes sjømalm bl.a. i Hodals-sjøene ved Tolga, Tørbergsjøen i Trysil, Skjelbreia på Toten og Skredvatn i Fyresdal. Her er det imidlertid mer beskjedne forekomster enn i Storsjøen. Vi kjenner til at disse forekomstene har blitt brukt i kombinasjon med myrmalm i de gamle jernvinneanleggene.

I Storsjøen er det spesielt mye malm rundt Svartholmen, Svarten og Engelholmen, samt langs Buneslandet på Mo-sida.

Forstørret ertemalm, ca. dobbelt størrelse. (Foto: Kari H. Underthun)

Sjømalm i forskjellige varianter. Bak elglortmalm og skivemalm, i midten ertemalm og foran pengemalm. Ca. halv størrelse. (Foto Kari H. Underthun)

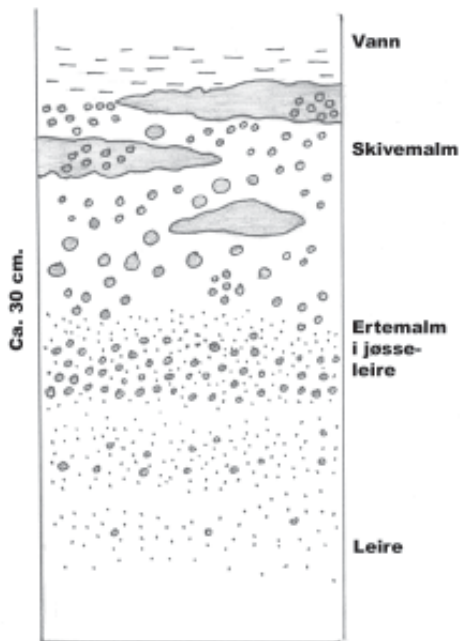

Videre er sjøbunnen rundt Ramsholmen og Bratten i Austvatn rik på sjømalms. På Sand-sida er områdene utenfor Svenneby og Viken rike på sjømalms. Det finnes en del malm utenfor Rovøya, Belgen og langs land ved Slåstadsæter.

Skal en lete etter malm, er det sikrest å lete på grunnene ved de mange holmene i Storsjøen, spesielt når det er lav vannstand.

Sjømalmen finnes hovedsakelig på dyp fra 1 – 4 meter ved normal vannstand.

Vi finner sjelden sjømalms dypere enn 4 – 5 meter, selv om det er konstatert malm også på 5 – 6 meters dyp. Sjømalms finnes ikke helt inn til strandkanten.

Tegningen viser hvordan sjømalmen vanligvis opptrer i Storsjøen. En ser skivemalm/kukakemalm enten alene eller sammen med ertemalm. Ertemalmen ligger helst i jøsselleire.

Forutsetninger for at sjømalms dannes

En kan lure på hvorfor nettopp Storsjøen er dekket av så mye sjømalms i motsetning til de fleste sjøer i Norge. Vi vet at det er mange forutsetninger som må være til stede for at sjømalms kan dannes, og her nevnes de viktigste:

- Det må være et kjølig og fuktig klima. Det vil si at sjømalms dannes i områder mot nord.

- Landet må «nylig» ha vært dekket av innlandsis – det vil si at jordarter er relativt lite påvirket av kjemisk forvitring. Siste istid var som kjent for ca. 10.000 år siden.

- Bergartene rundt sjøen bør være gneis/granitt hvor jern- og manganforbindelsene blir løst opp og ført med grunnvannet til innsjøen. I Hedmark og Odalen finnes mye gneis/granitt i grunnfjellet, dvs. det eldste fjellet i Norge.

- Strukturen i fjellet rundt innsjøen har en viss betydning.

- pH-verdien i vannet har betydning for at jernforbindelsene skal avsettes i vannet. Det bør være nøytralt basisk.

- Dybdeforholdene i innsjøen er en svært viktig faktor. Sjømalms dannes kun i grunne innsjøer.

Snitt gjennom en «ert» (forstørret) som viser konsentriske skall av lysere og nesten svart materiale. Lagenes kjemiske sammensetning tyder på at vi har med årringer å gjøre.

Kart H. Underthun og Ingegerd Tronbøl er fornøyd med fangsten. (Foto: Berit Brenna)

Det kan også nevnes at Storsjøen ikke tilhører den vanlige norske fjord- eller sjøtype, men derimot den finske sjøtype med mange store vikar, øyer og flate holmer. I tillegg er sjøen svært grunn – over fjerdeparten av sjøen har en dybde på ca. 4 meter.

Foran utløpet av sjøen finnes store avleiringer av sand og leire.

Hvordan sjømalm dannes

Det har blitt forsket forholdsvis lite på hva som egentlig skjer når sjømalm dannes. En som har arbeidet mye med å finne svarene på dette, er professor emeritus Arne Espelund fra Trondheim. Det vi vet så langt, er følgende:

Jern- og manganforbindelser løses opp

i fjellet og føres som ioner med grunnvannet. Da skjer det i utgangspunktet en forandring i kjemisk sammensetning. Grunnvannet siver ut i Storsjøen. Jern- og manganforbindelsene knytter seg til oksygenet i vannet og forandrer igjen kjemisk sammensetning til faste jern- og manganforbindelser som avsettes i ulike fasonger nær bunnen. Ved at Storsjøen er grunn, vil det her være mer oksygen enn det som er vanlig i dypere innsjøer.

Espelund prøver å finne ut om biologiske prosesser har betydning. Trolig kan planteplankton nær land virke inn på dannelsen av sjømalm.

Etter endt malmeting blir det kaffe og kaker mellom steiner og strå på Frierholmen, egentlig ingen idyllisk rasteplass.

Men for oss malmfiskere er den bra nok. Sola ligger lavt over Hanoråsen før den sier takk for seg. Vannet er fortsatt sommervarmt og fristende. Men nå vil mannfolka hjem.

Mens vi glir over den sølvskimrende vannflata, blafrer lysstriper over østhimmelen. Jammen er det ikke lyn, lydløse lyn, langt borte. Det er både vakkert og skremmende.

Men vi har det så bra, for nå er vi på veg hjem med bøtter fulle av sjømalm. Og vi gleder oss til å undersøke fangsten nøyere.

Det er fint å være malmfisker i Storsjøen en vakker augustkveld i 2003.

Denne kvelden føyer seg inn i rekken av de mange turer og opplevelser vi har hatt i vår oppdagelse av Nord-Odals spennende «berggrunnsverden».

Kilder:

- Johan H. L. Vogt: "Om manganrik sjømalm i Storsjøen, Nordre Odalen", 1915
- Sogneprest Peder S. Bang: "Beskrivelse over Oudalens Præstegjeld", 1784
- Amund Helland: "Topografisk-statistisk beskrivelse over Hedemarkens Amt, 1902
- Arne Espelund: "Bondejern i Norge", 1999
- Birger Kirkeby: Odalsboka, fellesbind for Nord- og Sør-Odal, 1966
- Thorleif Larssstuvold: "Sjømalmen i Odalen" (art. i "Vårt Verk") 4/1979
- Bjørg E. Alfson og Olav H. J. Christie: "Fra kulturhistorie til geokjemi – om sjømalmen i Storsjøen i Odalen"
- Oberbergamtets Reiseprotokoll, 1762 og 1767
- Kontrakt mellom Erik Østmoen Svenneby og T. T. Sommerville, 1911
- NGU, rapport nr. 6656, 1970
- NGU, report no.86.169, Kjeldsen, Ottesen and Bølviken, 1987

Informanter:

- Arne Espelund
- Carl Monthei Haug

Denne malmskrapa eller «grabben» har tilhørt Ole Sjøvoll fra Nord-Odal. Skrapa ble brukt av hans far da han var engasjert i malmløsting i Storsjøen før 1. verdenskrig. Skaftet er 5 meter langt. Artikkelforfatterne er svært glad for å ha fått malmskrapa til lokalsamlingen «Skattkista». (Foto: Gunnar Nygård)

I fars fotspor til fangeleirene

Tormod Sætre var hvalfangeren fra Nord-Odal som ble frelsesoffiser og misjonær på Java. I to år satt han i japansk fangenskap der under krigen. Tormods opplevelser fra denne tiden er omtalt i «Jul i Nord-Odal» 1990. Nå har familien gått i fars og farfars fotspor i indo-kina for å se og forstå.

Tormod hadde en verden inne i seg som han ikke snakket om på femti år. Misjonær-tjenesten under tøffe forhold i Indonesia. To år internering i til sammen tre japanske fangeleire på Java – en daglig kamp for livet. Ekteskapet med Hjørdis som gikk i stykker langt hjemmefra. Da han kom hjem til Norge startet han en ny tilværelse i hjembygda. Ble revisor, gift med Anna og far til Tor Jøran og Sissel. Men selv om Tormod bevisst bladde om til et nytt avsnitt i livsboka, var det umulig å helt viske ut hendelsene på sidene foran.

– Mor fortalte at han hadde større problemer med fortida før vi barna kom. Etter at Sissel og jeg ble født, levde vi et vanlig familieliv, med innimellom kunne vi merke at far hadde tyngre perioder. Vi kunne ane fortida i slike ting som at han ville ikke se fjernsyn når det var noe som minnet ham om fangeleirene. Han ville for eksempel ikke se «Holocaust» da den tv-

Kaptein Tormod Sætre reiste til Java som Frelsesarmeens misjonær. Der satt han to år i japansk fangenskap under krigen.

serien gikk for noen år tilbake. På slutten av livet klarte han å snakke litt om det. Kanskje var det slik at etter som han følte han ble eldre, ville han ha sagt oss noe om det han hadde opplevd, sier Tor Jøran.

Farfar forteller

Det var først da barnebarnet Tormod skulle skrive særoppgave på skolen at farfar fortalte noe av historien de bare hadde ant, men ikke kjent.

– Og da far var borte, fant vi også noen få ark der han selv har skrevet ned litt av hva han har gjort og opplevd på Java, forteller Tor Jøran og blar i tyne ark,

---

Tekst: Hilde Dagfinrud Valen

Foto: Familien Sætre

tettskrevet med blyant. Blant papirene er også det første brevet Tormod skrev hjem til mor etter at han var løslatt fra fangenskap, datert Tjimahai 21. september 1945:

«Endelig er det anledning til å skrive til dere etter mange års forløp. Og Gud skje lov at krigen er slutt. I fem og et halvt år har jeg ikke hørt noe fra dere med unntagelse av et telegram. Jeg selv er kommet godt og vel igjennom alle vanskeligheter. De to siste årene har jeg vært internert på Java. En forferdelig tid. Jeg skal ikke gå i detalj og skrive om all grusomhet og hunger og elendighet nu. Det viktigste er jo at jeg har kommet igjennom med sunnhet og helse. Men det var også en tid da jeg var så elendig at jeg ikke kunne gå».

– Alt dette gjorde oss nysgjerrige. Vi kontaktet major Synneva Vestheim på Frelsesarmeens misjonskontor, som blant annet har hjulpet oss med å gå tilbake i gamle Krigsrop. Der fant vi mye informasjon som var ny for oss – datoer, bilder, adresser, steder hvor far hadde bodd og arbeidet, forteller Tor Jøran.

Artiklene fra Krigsropet setter ord på flere av de gjemte kapitlene i livet til Tormod. Slik skisseres mange år i få setninger: «Han overgav seg til Gud i 1928 og blev soldat, men like etter dette avgjørende og skjebnebestemmende skritt, reiste han til Sydishavet på hvalfangst. Han sier selv at det var under meget vanskelige forhold han tilbrakte sin soldattid, men uten tvil har nettopp disse forhold en stor betydning for hans fremtidige utvikling som en kristen,» skriver Krigsropet i februar 1938. «Han tilbrakte flere år på hvalfangst og hadde også en overvintering på Syd Georgia. I 1933 kom han til krigsskolen for å utdanne sig for sin fremtidige livsgjerning, og efter endt skoletid tjenestegjorde han som assistent ved

korpsene Volda, Porsgrunn, Nedre Eiker og Moss. Så fulgte 8 måneders studietid ved Armens internasjonale centrum i London. Etter hjemkomsten til Norge assisterte han en kort tid ved korpset i Ålesund, og var nu ved sitt farvel leder ved Sortlands korps, hvor han har hatt en meget god og velsignelsesrik tid,» oppsummerer Krigsropet.

– Far hadde nok stor eventyrlyst. Peter, bestemors bror, seilte på de sju hav. Det var han veldig fascinert over. At han dro til Java var nok også en del av denne eventyrlysten, sier Tor Jøran.

Klar for Java

I mars 1938 er Tormod klar for misjonstjenesten i Bala Kesalamatan, Frelsesarmeen på Java, og Krigsropet skildrer i store ord farvelmøtet i Oslo 4. korps, «der forsamlingen var tydelig grepet», og refererer talen der «kaptein Sætre stod frimodig fram, og hans tale vidnet om et overbevist kall fra Gud.»

Tett etter følger artikkelen om avreisen, som med patos forteller om «det store fremmøte ved Festningskaien ved Jarlands avgang», kadettene som «vakkert og gripende sang «Den som forlater fader og moder» – og fra båtrekken kaptein Sætres hjertelige takketale for minnene «de vilde ta med sig ut i det fremmede og bevare som kostelige juveler». «Så gled båten sakte ut fra bryggen, mens både de bortdragende og de gjenværende vinkende sang hverandre til: «Gud gå med dig til vi møtes», forteller Krigsropet.

Så kommer reisebrevet fra Tormod, der han skildrer «den stekende sol, de viftende palmer og det yrende, brokete Østens liv», spedalsk-koloniene og barnehjemmene de har besøkt på Sumatra, og forventningene til arbeidet sitt ved Bregan-

På disse rismarkene arbeidet Tormod. I tiden før freden var han så syk at han måtte bæres til og fra markene. Den som ikke kunne jobbe, ble henrettet.

gan, «tiggerkolonien» i Semarang. Neste livstegn er en liten notis snappet opp fra det nederlandske Streetkreed, om at «kaptein og fru Sætre har fått ordre til Hovedkvarteret, der klimaet er bedre for fru Sætres helbred.»

Så blir det stille i spaltene og tomt i postkassen. Krigen kom.

– Bestemor og bestefar fikk telegram fra Røde Kors. Det kostet 90 kroner å få hentet ut telegrammet, og det var en formue den gangen. Hele bestefars uførepensjon var på 90 kroner året. De søkte om å få frafalle kravet. Det ble innvilget, og de fikk ut beskjeden fra Røde Kors om at far satt i fangenskap, forteller Tor Jøran.

– For ikke så lenge siden fikk vi krigsoffer-erstatningen. Det var synd at far ikke

fikk oppleve å få erstatningen selv. Men vi sa til oss selv at «dette er penger som vi ikke hadde fått hvis far ikke hadde opplevd dette». Og vi fant ut at vi ønsket å bruke pengene på å reise til Java for å gå i fars fotspor og finne ut mer om årene hans der, forteller Tor Jøran.

Det ble tre uforglemmelige uker som backpackere i fars og farfars fotspor i Indo-kina – til Frelsesarmeen og til fangeleirene.

Å sanse historien

– Vi kom til Java på en komfortabel måte, mens vi visste at far hadde brukt en måned på sjøen. Vi prøvde å forestille oss hvordan det var å komme til denne veldige varmen, uten noe tilfluktssted, uten

noen air-condition – som reddet oss. Alle insektene. Den voldsomme fuktigheten. Uten å kunne språket, forteller Tor Jøran.

Fotoalbumet til familien Sætre forteller at de fant mange av bygningene, omgivelsene og inntrykkene som var en del av Tormods hverdag på Java. Første oppdagelsesferd førte dem til Tormods bosted og arbeidsplass i Jakarta.

– Det var mørkt, varmt, og vi sto utenfor Frelsesarmé-huset som så akkurat likt ut som da far arbeidet der, var en helt spesiell opplevelse. Det var så mye som minnet om den virkeligheten han levde under, sier Tor Jøran.

Toget tok dem videre til Bandung og Frelsesarmeens Hovedkvarter der.

– Jeg tror alle på Frelsesarmeens Hovedkvarter i Bandung arbeidet med saken vår den dagen, smiler Tor Jøran. I mens fikk de oppleve armeens arbeid på nært hold.

– Frelsesarmeen drev et stort og flott arbeid i byen. Det var tydelig at Frelsesarmeen hadde status i Bandung. Vi besøkte et hjem for hjemløse jenter og et stort, nytt og fint sykehus. Det var helt enestående å se hvordan de tok seg av ungene. Det var reint og fint. Ungene var «solskinnsbarn». Det var redningen for

dem å få komme hit. Et paradys, innskyter Ingunn.

– Frelsesarmeen på Java var i det hele tatt enestående mot oss, vi kan ikke få fullrost dem nok! skryter Tor Jøran, og forteller om hvordan de flere ganger ruslet tilbake til «den nærmeste Frelsesarmeen» når det låste seg med reisemåter, språkproblemer, billetter eller manglende kjennskap til kultur eller lokal geografi. Velvillige offiserer var alltid på pletten til å fikse og ordne, følge og kjøre – på letting etter historien.

I fangeleirene

«Etter fem dager falt Batavia. 20. desember - 43 ble jeg tatt. Jeg har vært internert tre forskjellige steder, som eneste hvite mann blant de gule og brune», skriver Tormod på arkene han etterlot seg i skrivebordskuffen. Han var den siste europeer som ble internert og satt to år i fangenskap.

– Far fortalte at det var 10 000 mann internert i en enkelt leir. Dagsrasjonen med mat, var i best fall et bananskall med ris. Fangene arbeidet på rismarkene, og far fortalte at de var så sultne at de stekte padden og slanger de fant der. Jeg har alltid lurt på hvordan de kunne få ild ute

Tor Jøran utenfor fangeleiren i Ambarawa. – Det var rart å stå der og forestille seg forholdene – tenke på hvordan far hadde det her. Tusenvis av mennesker stuet sammen. Kvelende varme om dagen med arbeid på rismarkene. Isnende kalde netter på betonggulvet. Tett i tett – syke, døende, levende.

på de våte rismarkene, men en bankmann jeg satt ved siden av på toget fra Djakarta til Bandung fortalte meg hvorfor det røk fra rismarkene vi passerte: En del av jobben på rismarkene er å brenne de tørre bladene av plantene. Plantasjene starter i en sump, og så trenger planten tørrere og tørrere forhold til den er ferdig, forteller Tor Jøran.

– Major Pany kjørte oss til Ambarawa – den andre fangeleiren hvor far satt. Der lå det nå et fengsel i forfall, som vi fikk besøke.

Rundt omkring lå de enorme rismarkene der vi vet at far og de andre fangene arbeidet. Det var rart å stå der og forestille seg forholdene – tenke på hvordan far hadde det her. Tusenvis av mennesker stuert sammen. Kvelende varme om da-

gen med arbeid på rismarkene. Isnende kalde netter, i beste fall med noen palmeblader under seg på betonggulvet. Tett i tett – syke, døende, levende.

«Vi sov i store brakker bygget av bambus. 100 mann lå så tett at ingen kunne bevege seg. Noen hadde en slags madrass, noen hadde matter av palmeblader, andre lå rett på sementgulvet. Dagen i en slik leir begynte kl. 05.00. Da hadde vi som regel ligget lenge våkne og stirret ut i mørket. Selv i tropene er det kaldt på et sementgulv. I tillegg er det lydene fra alle som er syke. Særlig støyen fra de dysenteriangrepne. Det er lus i alt. I hår, i klær, i absolutt alt. Vi fikk ikke reise oss opp enda det var så trangt. Om morgenen fikk vi en neve ris. Så var det oppstilling på geledd, fem og fem. Ofte var det et

Familien Sætre sammen med frelsesoffiserene Aretha Leirena og Mardi Yudi i Bandung. – Vi møtte en enestående hjelpsomhet, sier Tor Jøran og Ingunn.

eller annet som ikke var i orden. For de minste bagateller ble fanger halt ut av rekka og slått og sparket til de ikke kunne stå mer. De andre ble da straffet med å stå urørlig i timevis,» skriver Tormod.

– Far fortalte at de måtte kunne si fangenummeret på japansk, ellers kunne det få alvorlige konsekvenser. Han lærte mange japanske ord etter hvert. Det var lurt for å kunne følge med litt – det var viktig for å kunne overleve. Ofte ble de tvunget til å grave sin egen grav. Etterpå ble henrettelsen avblåst for noen og de ble kommandert inn igjen for å legge seg, forteller Tor Jøran.

– At far kom hjem fra fangeleirene på Java, er imponerende. Man *måtte* ha en imponerende livsvilje for å overleve. Også far ble så dårlig til slutt at han måtte trilles til og fra rismarkene. Han måtte være

med, for alle som ikke klarte å jobbe, ble henrettet. Hadde ikke Hiroshima falt, hadde ikke far kommet hjem.

En opplevelse for livet

I alle år etter at han kom tilbake fra Java har Tormod vært nabo med Frelsesarmeens 1. korps i Nord-Odal – «Templet».

– Men han gikk ikke på Templet. Bare en sjelden gang, hvis det kom noen han kjente fra tidligere. Mange offiserer var flinke til å komme hjem til ham på besøk, og jeg vet at far satte stor pris på at de ba sammen og sang sammen. Han satte Frelsesarmeen veldig høyt hele livet, sier Tor Jøran.

– Reisen til Java var en helt spesiell opplevelse som satte livet i et annet lys. Det var fint at vi som familie kunne være sammen om dette!

Timotei og sulublommer

Bekkegreina i Mo tidlig på 60 tallet var ei stille lita grend der Damveien sluttet. Vi onga i grenda lekte stort sett i hopes og Damgreina var stygglangt unna, så dit dro vi sjelden.

Lenger unna, som ved Storsjøen eller Brdr. Ruuds Eftf. var vi aldri, utenom at vi var med de vaksne på handletur over Åsen. Vi hadde Holtbakken og Bessmortjennet og Badarkulpen som hovedområde sammar og vinter, vi savnet aldri fritidsklubber og internettkafeer, dette var da heller itte funnet opp, det mest eksotiske vi kunne nå, var radio Luxemburg på mellombølga.

Sommeren gikk og i begynnelsen på juli begynte følket heme å tenke på sløttønna, radion ble viet større oppmerksomhet, især værmeldinga. Radioen den gang var ikke slik som nå, det var ei stor kasse som sto oppe på ei hylle på veggen i kammerset med skruknotter og bølglengder med lys i, og viss en var heldig og fant riktig frekvens så slo meterologisk institutt inn med langtidsvarsel, og da var det best å sitte stille og ikke åpne kjeften, for dette var viktig. Hvis høytrykket hadde stabilisert seg over Østlandet, ble et tresifret nummer slått til Granheimer'n, han hadde Nuffield traktor og slømaskin og slo for alle i Bekkegrenda. Jeg husker godt at da det begynte å dure nede i Holtbakken, og dieselryken

svart som bekk steig opp fra potta i den siste kneika, da kom'n.

Den tida måtte folk støtt prate da døm møttes, og ettersom dette var ting som ikke hendte hver dag, var det spennende for øss onga, og vi syntes at pratinga ingen ende ville ta, men tilslutt begynte dem å forberede sløinga. Kniven måtte legges ned og oversees, smøres og reimele måtte være passe stramme. I mellomtida var katta stengt inne på kjøkknet så itte det samme skulle skje som en gang før at den hadde gjømt seg i graset og slømaskinen kuttet alle fire beina påa, da var det bære å hente fram amerikane-ren bak veakassa og en Nittedals spesialkaliber 16 i den øverste kommodskuffen, ta katta i nakkeskinnet og gå bak låven, det var ingen stas.

Så bar det i gang, første runde med kniven ut mot kantene, dette kunne være spennende i høyt gras for en som ikke var kjent med store steiner og røtter som lå delvis uti. Onkel Johan som bodde hjemme i Aslabbekken var han som gikk føre traktoren første runden for å påvise diverse ulumskheter. Så snudde traktoren med kniven inn på jordet, og da gikk det mye radiere, tilslutt lå hele jordet der med timotei og sulublommer liggende i pene ranker. Alt ble itte slått med en gang, bare passe til at det var ærbe et par dager, Granheimer'n kom att, det var bare å ringe.

Så begynte ærbe med henginga, vi onga syntes itte bestandig at dette var så moro, men det var ingen kjære mor, alle måtte

hjelpe til. Det høres kanskje ut som reine slavearbe, men vi hvilte ofte og tok mange minutter på ryggekul'n i grashaugen, og da kom æ bessmor med et blekkspann fullt av rauv saft og ause til å drikke ta. Det var slik før at vi ofte var med å ærbe, ellers lekte vi ute støtt. Windows var stort sett bare et utenlandsk ord for glas.

Sneisa ble hentet under løa og ståltråen fra skålhvelven og så skrette han far og'n Johan ut der hækken skulle stå, den skulle være passe lang, uten at graset måtte hentes for langt unna, far tok spettet og laga høl et par meter fra hverandre og,n Johan staura sneisa nedi, tilslutt trampa han hælen inntil så den ble sittende godt fast, så ble ståltråen satt på en halv-meter over bakken og festet i endestaur'n, så var alt klar til å henge første tråden, i alt var det tre eller fire tråder, litt ettersom hvor mye gras det var rundt hækken. Kvinnfolka hadde med rakinga å gjøre, renske opp det vi itte fikk tak i med gaffelen. Det var viktig å få med alt, også alle hiker og hakker rundt jordet som slømaskinen itte kom til, dette kalte vi skrabb og ble tatt med lja. Raking og frakting av graset bort til hækken var mye arbe, så en dag fikk onkel Oskar, en annen onkel som

bodde i greina og som hjalp til, en glup ide. Før hadde han ått en hest som nå var solgt og etter den sto det, i et av uthusa, ei slæprive. For de som ikke veit det, er dette ei rive som er ca 3 meter bred med haugevis med tinner som peker framover og beregnet dradd etter hesten for å samle opp graset og frakte det til hækken. Alt blir med og man slipper manuell raking.

Det fantes ikke mange biler i bygda, men en og annen Moskvitch fantes og det måtte da gå an å feste sjækene fra slæpriva til støtfangeren bak. Ideen ble mottatt med anerkjennende nikk og skulle utprøves. Moskvitchen ble fyrte opp, slæpriva montert med kjetting på støtfangeren bak og ut på jordet bar det.

Det som itte ble ofret noen tanke var at på disse bila med motoren foran og trekk på bakhjula, lå mellomakselen helt åpent under. Denne går som kjent rundt når man kjører og med mye løst gras tildels i hauger, gikk det rektig bra ei stund, men snart begynte det å gå tyngre og tyngre og tilslutt var det bom stopp. Etter diverse kløing i nakken og gode råd med panseret oppe, uten nevneverdig oppklaring, ble det også sett under bilen. Mellomakselen så ut som en tømmerstokk, graset

Ute i det fri var det ingen enkel sak å høre Ønskekonserten. Oppe ved sammarsfjøset måtte det tell 175 meter lampetledning fra kontakt uta jord til Menuetten.

hadde tvinna seg rundt så hardt og stramt at alt satt bom fast. Oskar ble dimmitert fra rakinga og brukte resten av dagen under bilen med utslitin Morakniv og øks. Neste dag og nye hækker, Moskvitchen var i orden igjen, Oskar ga seg itte, han ville absolutt prøve på nytt, denne gangen skulle han kjøre mellom rekken med gras så det samme itte skulle skje at.

Ut på jordet bar det, men i motsetning til i går så var det mye sleipere i dag, døgget fra i natt var itte borte og bløtt, saftig gras er verre enn holke. Det vart itte likere enn at han måtte ta skikkelig fart for å klare å komme oppover den vesle mota utpå jordet. Utløseren på slæpriva, en liten haka som holder tindene vannrett, var litt slitte og hoppet ut enkelte ganger, ingen tenkte på det.

Da vi nesten var ferdige, skulle Oskar ta en siste tur rundt for å samle opp noe småtteri som lå att. Ivrig og i god fart bar det av sted, så plutselig løste riva seg ut, og tindene staura seg rett ned i moder jord. Vi hørte det skrall i metall og så støtfanger og fester krølla seg bortover grasstubben, og'n Oskar skalle i frontruta så panna sprakk. Etter dette ble slæpriva stille og rolig bært inn i uthuset att, han Oskar fikk Norgesplaster og gasbind i panna og rakinga ble igjen overtatt av kvinnfolka. Den kvelden lyste det lenge oppe i garasjen

Det regnet aldri i sløttønna før i tida. Bakketørk ble mye brukt, men da måtte himmelen være speilblank. Heiet bare lå der og ble rørt i en gang i blant, men med en gang det kom noen kruseduller over Kjølaberget, ble heiet raket opp i såter og hvis det kom ei lita skur ble bare det ytterste laget bløtt.

Etter ei ukes tid var høyet tørt og det skulle under tak. Høybåra, ei ramme med

Onkel Johan var altmuligmann og miklema-ker – Bekkegrendas Reodo Felgen. Han fikk mange lovord for heibåre med ballonghjul, og han var et råskinn med lja og bryne.

Onkel Oskar var Moskvitch-eier; her for anledningen dresset opp med dobbeltspent skinnjakke fra Uddevalla, eplenickers og Viking turnsko. Han var Bekkegrendas svar på Al Cappuccino.

netting og skjæker framme og bak, var det som ble brukt for å få det inn. Denne våren hadde Reodor'n heme, Onkel Johan, konstruert hjul på båra. To sykkelhjul i bredden bak som gikk på velsmørte kulelagere gjorde susen, lett og fint gikk den, det var reint moro. Låven heme var som låver flest med bratt låvebru, kjørsel med heigølv på hver side og sjiskju rett fram og da heilasset kom til låvebrua dyttet to mann med heigaffel på bak og opp og inn bar det. Kjørsla var ruskete med heibøss over alt og noen ganger fikk man problemer med å stoppe på glatte lærsuler. Da var det bare å gå inn for landing på bakongolvet et par meter ned i sjiskjua. Etter at støvskya hadde lagt seg og det værste merkmjølet var kostet av, halta jeg ut att gjennom undlåven.

Etter at alt heiet var innomhus kom uværet, for det meste med bulder og brak. Hvis vi bare så vidt hørte det buldre over Grisroa strøuk alle på låven, ingen torte å være inne. Elektrisitet og telefon var itte til å spøke med da kulelynet begynte å trille rundt i glasposten og etterpå brukte telefonledningen som gjeinvæg utatt.

Vi hadde det fint på låven i tolvær. Jeg tiss det var trivelig å sitte i heiet og høre på at det striregnet på flistaket. De vaksne sto i låvdøra og lurte på om uværet kom eller gikk og om telefonklokka inne lå strødd utover kjøkkengolvet slik den vanligvis gjorde. Tolværet for som regel uvørent med installasjonene heme. Det var mange, faktisk de fleste, som var nervøse for tolvær i Bekkegrenda og somme tider var det følkalt på låven i Aslabbekken. Uværet kunne dra ut og reiksugen meldte seg, alle rekte enten pipe eller rullings, dette var før det ble farlig, men røykeloven var allerede trådd i kraft på låven heme. Med knusktørt hei oppunder taket

sa han far stopp, og de som måtte ha seg et drag ble blaute i luggen og frøsne over ryggen.

Alle ståltråskjellettene som stod at etter heiet ble fjernet og jordet omgjort til Ullevål stadion.

Lærkula var flittig i bruk av alle, gamle og unge, og utallige fotballkamper ble utkjempa utover høsten. Vaksne reiv seg løs og ble med, det var itte vanskelig å stille fullt lag.

Første omgang gikk som regel bra, men ut i andre vart det for varmt under makkon og folk reiv dem av seg. Vi skygga for auva, drivhvite ryggtafler kom for dagen, han som stod i mål hadde problemer, dem blinka i solskinnet. Utpå eftan og etter at sola hadde gjort sitt på knoklete akselblad, skulle en være forsiktig med anerkjennende klapp på svidde skinnfiler.

Hvis dem itte tenkte seg godt om og la seg på ryggen i eftashvila, bråreiste dem seg opp at og skar grimaser. Så all hvile de nærmeste dagene foregikk på magan med en og annen frostrie som skar gjennom skrotten.

Alle bruka i grenda hadde en liten åkerlapp og utpå seinsammarn var haver'n klar til skjæring.

Han far og'n Johan begynte å se over ljaen, pekefingen for over eggen, med den konklusjon at her måtte slipes. Slipstein sto borte ved skålen og vi onga fikk jobben med å veive den rundt, i timesvis følte vi. Etter at slipinga endelig var ferdig kom brynet ut av baklomma. Det er umulig å forklare, men lyden av en som virkelig kan bryne en lja, kan ikke forklares i ord, men du all verden så fint og spesielt det låter. En siljupisk ble montert på ljaen i en bågå oppå arvet slik at havrestråa ble liggende i fine rader da dem

skar. Så tok kvinnfolka opp og knytte kønnband, som ble tredd ned på ei sneis til tørk. Jordet så skummelt ut i måneskinnet, en heil skokk med spøkelses kastet lange skygger bortetter halmstubben. Etter at kønnbanda skiftet navn til lo og var tørr, bar vi dem inn på låven og stablet dem oppe på heiet.

I Bekkegrenda fantes det et treskeværk og en kjempestor motor på et par-tre hester, som alle hadde andel i og alle brukte etter tur, hest måtte til for å frakte dette spetakkelet fra stelle til stelle. Heme var kjørsla så stutt at hesten itte kunne dra værket opp på låven, hesten kom itte utat. Vi måtte bruke talje bakerst i låvveggen og dra det opp. Så ble motoren som veide flere hundre kilo spettet oppover på låvebrua, og satt fast med jønnstaur.

Både værket og motoren hadde reimskiver som måtte stå rett over før nan, reima ble satt på og en veakabbe på et par meter kjilt innimillom så den ble passe stram. Ledningen fra motorn, så grov som armen min, ble tredd i sikringsboksen i an'tasjin, og vi onga hadde stor respekt for denne svarte ørmen som gikk i bågår bortover grasbakken. Etter at Solør Kraftlag for gjennom ledningen og spaken på motorn satt på 1, starte svineriet og all strømmen som ble levert til Bekkegrenda kom nedover trappa heme. Resten av bygda hadde appelsiner i taklampa.

Sjøl om man var aldri så nøye med at reima gikk rett, kunne den av og til hoppe av, og da var det viktig å stå på rektig stelle så den itte tvinna seg rund skinnleggen som en anakonda og buksebeina såg ut som en tøggin gånsækk etterpå. Alt måtte festes gøtt, for når det først begynte å lea seg i hjul og reimer romserte dævelskapen så sulureia oppunder taket smuldra opp og datt ned som støv,

og kjørsla skalv så det skakkla i kneskovla.

Det var et under at folk overlevde, særlig han Johan som hadde jobben med å mata loa inn i værket. Han satt oppe i kasse bakerst med et stort Brett rundt seg, loa ble kastet oppå brettet og han Johan fordelte den så itte alt skulle komme inn i slageren samtidig.

Det var itte ufarlig å sitte rett bak denne glefsende jernsaken, især hvis det var med småstein i loa. Dem kom som regel ut at som ei haggelskur, og hvis steinskura itte traff reklamelua fra Felleskjøpet gikk dem tvers igjennom flistaket og landa i høngar,n så italienera slo ut venga og søkte ly innadørs. Noen bomma på åpningen og flaug rett i plankeveggen og besvimte.

Etter at motor og værk hadde kommet opp i foruroligende omdreininger, og treskinga var i gang, sto støvskeya som skødde ut av halmristera, det var nesten umulig å se noe ting. Ut gjennom låvdøra kom skya som snødrev og grasbakken ute ble grå som om det var langt utpå høsten. Tromhinna jobbet på spreng for å holde det verste spetteketelet unna hjernen.

Aua verket og nasan rann, innimellom måtte vi stikke huggu ut for å få luft, lommetørkle var kulsvart i vikusvis etterpå, men dette var så vanlig at ingen tenkte på det. Det vart noen sekker havre og mye hæl, og alt ble tatt vare på.

Innhøstinga for i år var ferdig, verk og motor drog vidare til neste stelle, høsten hadde kommet og snart var det skiføre.

Barndomsminner fra samvær og lek med en minoritetsgruppe

I vår tid, med «flerkulturelt og fargerikt fellesskap» i barnehager, skoler og nabolag, er det noe vi har lett for å glemme. Vi har alltid, i allfall i flere hundre år, hatt minoriteter i Norge. Vi har samer, kvener, skogfinner og tatere. I årevis var det mange, også myndigheter, som ikke godtok disse folkegruppene egenart. De ble mobbet, jaget og forfulgt, fordi de hadde andre tradisjoner og levemåter enn nordmenn flest. Men hvem har egentlig bestemt hvordan vi skal leve og være?

Barndomshjemmet mitt var åpent, også for de som ikke var «heilt Odøling». I alle år, helst seinhøstes og tidlig om våren, var en stor taterfamilie faste boende i bryggerhuset og snekkerstua her. Oppholdets varighet kunne variere, avhengig av deres arbeidsoppgaver og handel i nærområdet.

Vi hadde jo ikke radio og TV den gang. Derfor var taterbesøkene kjærkommen avveksling i hverdagen. For oss to småjentene, og naboungene, var det rene eventyret å leke med taterungene. Vi lærte litt andre leker. Og vi fikk høre litt om hvordan verden var «uta Skærnes» og «på are sia ta Glåma». Ja, til og med i

Sverige, i Solør og i dalføra «ovafør», «nordafør» og enda lengre unna hadde de vært! «Vår familie» fikk etter hvert 8 unger. De som var «i midten» var på vår alder. En av guttene var et snautt år eldre enn meg. Han ble min beste venn. Vi lekte at han var bror min. Og på ungers vis lekte vi «mor, far og unger». Vi hadde hus, låve og fjøs laget av steiner, fjøler og pinner. Dyra våre var grankongler som hester og kuer, furukongler var sauer og griser. Lerkekongler var lamunger og grisunger. De minste søsknene hans var unga våre.

Jeg hadde alltid ønsket meg en bror. Men samtidig var jeg litt redd gutter fordi de var så bråkete og voldsomme i leken. «Taterbroren min» var alltid snill og rolig, sjøl om han også kunne være litt skøy-eraktig. Vi fant nok på litt ugagn, men aldri noe som var farlig. Bare den gangen vi på tatervis skulle bli «ordentlige søsken» holdt det på å gå galt. Han hadde en fin liten kniv. Den var skarp. Med den skulle han stikke eller ripe litt i våre venstre håndflater. Og så, når vi la hendene sammen, så bloddråpene våre blandet seg, ville vi være søsken til evig tid! Trolig ble jeg redd og trakk hånda fort unna. Dermed ble det vesle rispet et stort skår som bløde fælt! Da sa vi nok ikke sannheta da han fulgte meg inn til mor for å få fille på hånda. Vi sa at jeg ved et uhell var kommet borti øksa i skålen. Så i stedet for kjeft, fikk vi trøst, kald mjølk og fersk

Goro mellom «unga» fra barndomsleken. Fra v. Sofie Johansen, Goro Haug Thesen og Jenny Aleksandersen.

kringle! Jeg har ennå et arr i venstre håndflate – 70 år etter. Min «bror» døde dessverre ung.

Ellers leser vi ofte i dag, fra de såkalte U-land, om kvinnefellesskap. Et fellesskap som er helt nødvendig om kvinnene skal klare alle oppgavene de har i svært mannsdominerte samfunn. Når jeg hører ordet «kvinnefellesskap» har jeg et fint bilde i minnet. Jeg ser mitt barndoms kjøkken. Under lampen ved det store kjøkkenbordet sitter «tatermamma», hennes eldste datter, min mor og de to hushjelpene her. De har klesdugnad! De syr i stand, fester knapper og stopper klærne til den store familien. «Mamma» har vasket alle klærne i bryggerhuset. Der har også alle, både voksne og barn, badet. Jeg minnes det vakre, tjukke, mørke håret til mamma'n og datteren som hang fritt for å tørke. Ellers skulle det være oppsatt og dekket av hodetørkle. Kvinnene pratet og lo, mens arbeidet gikk unna. Datteren sang, både folkeviser og tatervisere. Og «mamma» spådde i kaffegrut, når de hadde mat og

kaffepauser. Jeg vet, at i allfall en av hushjelpene som var her ble spådd sant. Hun glemte det aldri.

Mens kvinnfolka stelte tøy, satt far min og kara ofte inne hos han «far sjøl» og de eldste sønnene i snekkerstua. De pratet hest. Fra gammelt av var taterne hesteskjærere. De hadde mye kunnskap og erfaring, og kunne gi gode råd når det gjaldt sjukdom og unoter hos hest. Og så var de flinke til å lage nysølvpynt til staseler. Klokke byttet de også gjevt!

En kveld far kom inn igjen fra snekkerstua sa han: «Nå skulle jeg ønsket jeg hadde et fotoapparat, eller at jeg kunne tegne! For nå har jeg sett engler sove på hvite skyer!» Det var de minste ungene – nybadet og mette, trygge og vakre, som sov på hvite strådyner han hadde sett.

Som voksne gikk det lenge mellom hver gang jeg hadde kontakt med mine barndomsvenner. Vi fulgte vel i våre forfedres spor. Jeg tok over farsgården, fikk egen familie og hendene fulle. «Mine venner» fulgte sin slekts tradisjoner. De fleste ble

reisende håndverkere og handelsfolk. Noen tok vare på melodiskattene, og er sangere og musikere. Ellers er mange etter hvert kommet inn i fastboendes yrker og klarer seg bra.

Men, dessverre er det enda slik at enkelte kan bli mobbet for sin etniske tilhørighet, og derfor prøver å skjule den. Det bør ikke noen ha grunn til! For, hvem ellers kan velge sitt opphav? Og, taterne burde være stolte over at de er så sterke, at de har overlevd!

Heldigvis har jeg nå igjen kontakt med mine barndoms venner og noen av deres barn. I vinter hadde jeg en av «de gamle onga» som gjest, forteller og sanger på et Bygdekvinnelagsmøte. På samme møte leste jeg opp en hilsen til min barndoms reisende familie, som jeg skrev for noen år siden. Det er trolig grunnen til at jeg ble bedt om å skrive dette innlegget til «Jul i Nord-Odal». Jeg tror, at mitt kjennskap og vennskap med en av vårt lands minoriteter, har gitt meg mer, enn jeg sjøl har kunnet gi dem tilbake!

Her er min hilsen til «folket som stadig reiste og kom» – til Frans og Fredrikke Johansens etterkommere:

Far min, og far hass, og bæssfar hass far, hadde venner blant tater i alle da'r. Ikke alle av folket var like greie - som av andre fantes det også no'n leie. Men «Stor-Johanfolket» som vanket her, var våre venner, og stod oss nær.

De var jo både til nytte og spas, hadde handlekuffert med blonder og stas. Karer med "skjevann" og flytende tinn gjorde kjørel og kaffekjel blank og fin. Problemer som kollik og "mugg" hos hest - taterens råd var ofte best.

De kjente til nytt fra det ganske land - om arbeidsmåter fra andre sta'n. Kjente til kornslag som tålte tørke og karakulsauer, så fine og mørke.

De knyttet kontakter i hus og hytte og var som nyhetsformidler til nytte.

Hver jul'kveld som lita, jeg tenkte på dere. Vi var mange rundt treet, men kunne vært flere.

"Hvor er Frans og "Frekka" og onga nå mor? Tenk om døm kom, så vart ringen stor!" Men aldri kunne noen gi noe svar - på hvor da den store familien var.

En vinter de kom hit, var Frans så sjuk - han raste i feber, og senga var mjuk. "Frekka" ho gråt, og mor mi sa: "Snille Frans, du kan ikke dra! Du er nødt til å leve, for uten deg får dine kjære en vanskelig vei!"

Omsider kom krisa, og Frans ble bra, så etter no'n uker dro de herfra. Til avskjed fikk mor noen knapper så fine, de er min stolthet, for nå er de mine. Ei nå! gis tilbake til dere sjølve - så har vi da delt litt - på "arvesølvet".

Da far vår døde, så altfor ung var sorgen både vond og tung. Trøsten ble hilsner fra fjern og nær fra brev ble det plukket litt her og der. Presten siterte fra ene brevet: "I hjertene våre, vil Bjarne Haug leve."

Slik skrev Frans og hans kone Fredrikke. Til begravelsen kom de ikke. Få var likevel den dagen så nær, med de enkle ord, om en som var kjær. Mor gjemte brevet - hvor ble det av, tro? Vi søstrene husker det, begge to.

Nå er taterfølger aldri å se, og noen er kanskje glad for det. Men, et fargerikt kulturinnslag er vekk lik villblomstfloret langs vei og bekk. Så taterne, bonden og budeia med - må vi vel snart på musè for å se!

På Glomdalsmuseet skal nå gis rom for folket som stadig reiste og kom. Om Regjeringsviljen ikke blir stor, gå trøstig til verket med Bjørnsons ord: "Det av vår gjerning som bliver til gagn vokser i slekter som glemte vårt navn!"

På gjengrodde stier i Grønnerudslunden (5)

Så er vi kommet fram til det siste avsnittet i Grønnerudslundens historie. Vi avsluttet forrige artikkel med året 1961, og vi så litt framover i sesongen året etter. «Borger»-perioden var over, og Glåmdal distriktslag av AUF tok etter hvert over. Kontrakt ble undertegnet 17. april 1962 og et nytt tidsavsnitt var virkelighet i Grønnerudslunden Folkepark.

Selv om Glåmdal AUF tok over, arrangerte Sagstua og Størjen Arbeiderlag to fester også i 1962. Den første 2. juni med Jens Bock Jensen, Kari, Ernst og Andreas Diesen, Turid Balke, Carsten Byhring m. flere, og enda en fest 7. juli med Russerevnen «Bedårende Barn» direkte fra Chat Noir. Det var de siste festene før Glåmdal AUF tok helt over.

Den 16. juni 1962 var det vareopptelling i Lunden. Det ble gjort en meget detaljert «Fortegnelse over løsøre» i Lunden - listen er nøyaktig og gir en fin oversikt over hvordan en folkepark ble drevet for over førti år siden, så vi gjengir listen i sin helhet.

Det var i tillegg til denne også ei «Aktiva-liste» hvor hele Lunden ble taksert: Dansegulv med scene 4000,- kr, skytterbanen 1200,- kr, kiosk 800,- kr, stoler/ inventar 2000,- kr, høyttaleranlegg med spesialmikrofon 4000,-kr, elektrisk anlegg med

prosjektører 4000,-kr. Til sammen ble dette 16.000,- kroner.

Sesongen 1962 var i gang, og Distriktslaget AUF første fest var sankthanskvelden det året. Neskvartetten spilte, og det var opptreden av Eidskogen Amatørteater.

Kjente og ukjente artister gjestet Lunden nesten hver helg sommeren igjennom. 22. juli var det sommerens store show: «Kunstneren Bobby Dane spiller 15 personer i én, må sees, må oppleves. The Shadow, The Strings m. vokalist. Konferansier Ragnar Solheim. Voksne 4 kr, barn 2 kr», stod det i annonsen i Glåmdalen. Den 4. august var det show med buktalet og magiker Henrio og hans talende gås. Det var dans med The Beatnicks. Sesongens store fest var lørdag den 8. og søndag den 9. september med Carl Jularbo, sønnen Eberhart og deres kvintett. To kvelder med en meget populær artist som hadde gjestet her før med stor suksess.

Som nevnt innledningsvis, ble det opprettet ny kontrakt med Distriktslaget AUF i april 1962 for framtidig drift, men alt på våren året etter ble det en del «akkordering» angående Lundens framtid. Sand og Størjen Arbeiderlag mente at kontrakten var ugyldig etter et år, og tok kontakt med lensmannen for stenging av festplassen. Arbeidernes Ungdomsfylking med Reulf Steen som leder tok kontakt med Sand Arbeiderlag og avviste det hele.

Det var da i juni 1963 en meget hard ordveksling i form av brev mellom Sen-

tralstyret og Arbeiderlaget v/Borger Moen. Etter en stund ble kontrakten kjent gyldig, og Distriktslaget AUF kunne fortsette.

Men den sommeren ble ikke en helt topp sesong for Lunden. På grunn av disputten om kontrakten ble det litt misnøye blant festglade sambygninger. Folk i bygda så på Lunden som sin «eiendom», og da at distriktslaget kom «utenfra» og overtok stedet gjorde nok sitt til at det var litt labert akkurat da.

«Hvor har det blitt av den gamle susen i Lunden», spør Borger Moen i et av sine brev angående saken. Men «susen» i Lunden den kom den, – på ettersommeren 1963 tar vi med et par kvelder:

17. august: Bjørg Irma plateprinsesse kommer og fakiren Jukam fra turne i Tyskland, han spiser glass, barberblader, gramfonplater og blåser også ild. Musikk: Red Rangers og hans Jailbirds. Dette skulle være et show i verdensklasse!

Helga etter var opptreden av Skiffle Jo og med musikk av The Thunders. Den

nye «given» i Lunden hadde startet. Fra sesongstart 1964 hadde Ole Grønnerud fått serveringsbevilling av kommunestyret.

Distriktslaget AUF med Torbjørn Wallman i spissen hadde da fått Lunden i skikkelig i gang igjen. Wallman forteller:

«Vi var mange om å dele på oppgavene på festhelgene i Lunden. Det ble sendt rundt dagnadslister for oppmøte og hjelp, og det var sjelden at noen sa nei rundt om i laget».

Noen sentrale personer som var med må nevnes forteller han videre: Tor Hansen, Arne Jørgensen, Terje Nilson, Eivind Lundberg, Leif Husom, Knut Fransbråten, Torbjørn Aarstad, Einar Olav Skogholt, Marianne Ruud (Sollien), Ronald Andersen, Evelyn Hansen. «Harald Stensrud (Ilgo) og Ole Nettet var ordensvern gjennom mange helger på 60-tallet», sier Walmann.

Ordensvern-oppgaven kunne nok i enkelte situasjoner være litt vanskelig den tida da kommunikasjonen var annerledes

Selv om det var mye arbeid, har Torbjørn Walmann mange gode minner fra årene i Grønnerudslunden. (Foto: Ragnar Grinden)

enn i dag. Det hadde blitt et lite slagsmål utpå kvelden en gang, og en av ordensverna fikk «ei tæve» i ansiktet. Han måtte løpe bort til Grønnerud for å ringe til lensmannen.

Lensmannen var litt opptatt så han kunne ikke komme den første timen. Da skreik ordensvernet i telefonen at han må komme med en gang: «Du ser da vel håssen je ser ut i ansiktet, je blør da så fælt».

Torbjørn Walmann forsetter: «Vi reiste opp hele familien, Olaug, småjentene, og jeg som regel på fredagskvelden. Vi bodde i «nyhuset» på Grønnerud hele helga fram til søndagsettermiddagen. Da var jobben gjort, og som regel var ei vellykket helg i Lunden over», avslutter han.

Olaug Walmann var også sentral i arbeidet for distrikslaget. Hun vasket og ryddet og hjalp til der det trengtes, og det var ingen liten oppgave da festene kunne ha opptil 2500 besøkende på en lørdagskveld .

Våren 1964 ble det lagt nytt dansegulv som dugnadsjobb, og det ble rekkverk rundt gulvet samtidig. Sommersesongen ble veldig bra, og vi kan se at Lunden begynte og bli virkelig internasjonal:

Sesongåpning lørdag den 23. mai kl. 20 med den amerikanske popstjernen Jack Daily, og vi kan se at popmusikken på det tidspunktet hadde kommet til distriktet for fullt, – festtilbudene var slik lørdagskvelden den 6. juni 1964: The Shufflers på Kjellerlemmen Namnå, The Candles på Rauhella. The Matches Quntett på Paviljongen Galterud, The Spitfires på Dansepaviljongen Hokåsen og The Shamrocks i Byparken Kongsvinger!

Det var mye å velge mellom, men Lunden hadde nok den «største» artisten den kvelden, der spilte nemlig Dee Jays fra England, som i Glåmdalen ble annonsert slik:

«Bedre enn The Beatles? Grønnerudslunden lørdag kl. 20.00: Det verdenskjente shadowsorkesteret kjent fra plater og tv, med vokalisten og tenåringsidolet Johnny Vallon. Nok en suksess i bygda».

Den siste festen det året var den 29. august, da var det besøk av Ivankiw fra Ukraina – den levende fakkel , trollmann og fakir med nytt program. The Tramps Combo med Little Sofus direkte fra turne sørget for musikken. Det ble også annonsert med show, dans og varme pølser.

På våren 1965 var det full mobilisering av dugnadsfolk igjen. I Glåmdalen 24. april kunne vi lese følgende: «Stor dugnad lørdag 8. mai fra kl. 10.00 i Grønnerudslunden, vi legger tak over dansegulvet. AUF Glåmdal».

Det var fullt mannskap , og det ble tak over gulvet – bølgeplater av glassfiber. Dette var en stor utbedring av festplassen. Før hadde det jo vært litt væravhengig, selv om det ikke så ut at det hadde lagt noen demper på stemningen og antall besøkende.

Et par helger etter at taket var ferdig,

GRØNNERUDSLUNDEN
Sesongåpning lørdag 23. mai kl. 20
Den amerikanske popstjernen
JACK DAILEY
med
Oslo's beste popband
THE SOUVENIRS
Restaurant — Skytebane og tombola
Alle veier fører til lunden denne kvelden
Entré kr. 5.—
GLÅMDAL D/LAG AV A.U.F.

var det duket for en kjempekveld i Lunden: 22. mai kom Tony Jackson fra England sammen med sitt nye shadowband The Vibrations, det ble da annonsert som et engelsk suksessorkester som hadde gjort en kometkarriere. I tillegg spilte The Big Beats fra Nord-Odal, og det kostet sju kroner å være der den kvelden.

Det lokale orkesteret fra bygda bestod av Jan Petter Haugen, Torleif Lund, Terje Davidsen, Tor Flikkerud og Jørgen Rønnekleiv. Da det engelske orkesteret kom til Lunden, måtte de låne sanganlegget fra Big Beats, som da ble ødelagt, uten at det ble gjort noe mer med det senere.

I disse årene midt på 1960-tallet var Lunden i «toppform». Publikumsantallet økte, og det var sjelden mindre enn 1000 personer, og ofte opp til 2000 på en kveld med store artister. Distriktslaget hadde tidlig ordnet seg med avtale med Gunnar Eide orkesterformidling og Barry Matteson i Oslo, så de store artistene stod nærmest i kø for å gjeste Lunden.

Vi greier ikke å nevne alle som stod på scena i disse årene, men en del kan vi nevne: Alf Prøysen, Helge Sverre Nesheim, Kirsten Langbo, Jens Book Jensen, Nora Brockstedt, Anne Cath. Vestly, Karin Krogh, Wenche Myhre, Per Elvis Granberg, Elisabeth Granneman, Carsten Byhring, Terje Rypdal, Arne Bendiksen, Rolf Wesenlund, Harald Heide Steen, Willy Hoel, Sven Ingvars, Hep Stars, Pussycats, Sten & Stanley, Candis, The Hitmakers, Harry Douglas and The Deep River Boys, The Vanguards, Clas Jørans, The Troniks, Lill Ingmars, Lado Pets, Beatniks, Candles, Cool Cats, Fabulous Four, Millie Small, Edmodo Roos, Gambles m. Reidar Myhre, Phampoms, og Al Bishop. Noen av disse gjestet Lunden flere ganger.

Med så mange verdensartister og stort publikum, ble det tidlig på året 1966 bestemt å bygge en scene til. Før hadde alle som skulle opptre, både enkeltpersoner og orkestre, gått gangveien opp fra porten og inn på scena fra dansegulvet. Dette bød på en del praktiske problemer etter hvert, så en ny scene vest for dansegulvet ble planlagt. Den var klar til sesongstart 1966, og de første som spilte der var Sven Ingvars. De hadde spilt i Karlstad kvelden før, så dette var en av deres første spillejobber over grensen.

Den nye scena hadde inngang og skifterom bak, og et fint nytt lysanlegg som den tiden laget en kjempestemning når sola ble borte i løpet av sommerkvelden. Lunden hadde «vokst», – opptreden på den nye scena av et topporkester utpå kvelden og et danseband som spilte på den gamle scena med tilhørende dansegulv med tak over. I tillegg var det kiosk, kafé og skytterbane. Skytterbana og kafeen ble drevet av distriktslaget, mens kiosken var det Ole Grønnerud som stod for. Han hadde en kiosk nede ved veien og en oppe i Lunden. Ole hadde også kiosken nede ved veien åpen på søndager selv om det ikke var noen arrangementer oppe i Lunden. Han hadde god hjelp til dette av kona Borgild og Guri Myhre. Av ei prisliste som er bevart, går det fram at banansjokoladen kostet 10 øre per stk., «Hardanger» mjølkesjokolade 1 krone og «Gulli» marsipanbrød 50 øre!

Fra sesongstart i 1967 ble billettua flyttet høyere opp, da det var parkeringsmuligheter oppe på Grønnerud. Sesongåpning det året var 17. mai med Knapperholen og The Tronicks, samt Sten & Stanley på den «den store scena» som det ofte ble sagt. Ellers var artistlista den sommeren

helt utrolig, med mange kjente opptredener, – noen må nevnes:

24. juni - stor midtsommerfest med Pusycats og dansemusikken av Jan Lennarts. Det var også trekning på billetten av ei reise for 2 til Mallorca.

Søndag 16. juli: Stor familieforestilling, amatørkonkurranse for popband, Willy Hoel underholder og Sand Hornmusikk spiller.

Lørdag 2. september: Siste fest for året med dansemusikk av Gøran Zeterlunds og sceneopptreden av Fabulous Four fra turne i Tyskland. Stort fyrverkeri.

Året etter, i 1968 var det like mange artister som gjestet bygdas folkepark, men en lørdagskveld den sesongen er det nok mange som husker, da Millie Small besøkte Lunden. Hun var da verdensstjerne og var på turne igjennom landet. Hit kom hun lørdagskvelden den 22. juni, litt forsinket, men ca. kl. 23.00 var Millie med orkesteret Wentzel fra Oslo klare på scena. Mange hadde nok ventet i spenning lenge den midtsommerkvelden, og da hun da sang sin store låt «My Boy Lollipop» følte nok mange at Grønnerudslunden i Nord-Odal var «verdens navle» akkurat den kvelden. NRK Fjernsynet var der og gjorde opptak samtidig.

Det kan også nevnes fra den sommeren at søndag den 13. juli var det barnetime med Kirsten Langbo, med amatørkonkurranse for lokale orkestre senere på ettermiddagen.

Den siste festen i 1968 var den 7. september med dansemusikk av Clas Jørans

og med sceneprogram av gruppen Ta-boo. Ingen av publikum den septemberkvelden kunne vel tenke seg at det virkelig var den siste festen, både for sesongen og for alltid i Grønnerudslundens historie. Noen uker senere mottar Glåmdal distriktslag AUF v. Torbjørn Wallmann brev fra lensmannen i Nord-Odal om at Lunden er stengt.

«Vi i laget fikk nærmest sjokk da dette skjedde», forteller Torbjørn Wallmann.

«Det var de beste kontakter med lensmannen i bygda, så dette var helt uvirkelig for oss, og vi tenkte på all frivillig innsats som var lagt ned gjennom mange år», fortsetter han.

Dette ble en lang og vanskelig sak med mange «spaltemetere» i lokalavisene. Den 31. mars 1969 står det følgende i Glåmdalen: «Saken om Grønnerudslunden anket inn til departementet. Sterk misnøye under AUF-møtet i Kongsvinger med politiets holdning».

Det ble sendt anke til Justisdeparte-

*Millie Small
gjestet Lunden
i 1968, og NRK
TV var til
stede.*

Merk tiden: Opptreden kl. 22.00
A.U.F. Glåmdal

GRØNNERUDSLUNDEN
Lørdag den 22. juni kl. 20.00. — Dansemusikk
APOLLOES
Endelig kommer MILLIE SMALL med orkester WENTZEL.
Skal det bli ny publikumsrekord i Lunden denne helgen?

mentet fra Distrikslaget like etterpå. 9. juli kommer svaret, og har slik ordlyd: «Vi finner ingen grunn til å gjøre om lensmannens beslutning om at det under de foreliggende forhold ikke bør avholdes dansefester eller lignende tilstelninger». Anken førte altså ikke fram.

Laget fikk ellers ikke medhold og hjelp fra bygdas egne arbeiderpartipolitikere i denne saken, og det ble på en måte understreket på et kommunestyremøte i juni 1969, da det ble besluttet å gi 10 kubikkmeter tømmer på rot til utbygging av Kolstadparken i Mo, den ble da drevet av idrettslagene i bygda.

Departementet ble også kontaktet så seint som i 1971 for gjenåpning, men heller ikke det førte fram. Ingen løsning for

Harry Douglas og The Deep River Boys var blant de mange store artistene som besøkte Grønnerudslunden.

Lunden, selv om det i september 1971 forelå godkjenning fra bygningsrådet og Statens Vegvesen om godkjenning av parkeringsplanene ovenfor riksvei 24.

Det var også flere planer de siste årene: campingplass, bensinstasjon og serveringssted men alt ble skrinlagt ved stengingen.

En liten kommentar til stengningen: Det var nok få som skjønnte hovedgrunnen, og i mange år etterpå gikk det «rykter på bygda» om ting som ikke hadde kommet fram i saken. Vi må i dag absolutt la det ligge, men tapet var stort for alle, både i bygda, distriktet og Glåmdal AUF.

En nesten femtiårs tradisjon ble borte fra området mellom Ilgo og Grønnerud. For alle hadde dette vært Lunden, – fra den første danseplassen i 1920-åra ved Grønli, og videre litt lenger nord i 1931, og så til slutt nærmest Grønnerud i 1946. Siden krigen hadde dette vært Østlandsområdets mest populære dansested om sommeren.

Ser vi tilbake og lar historien og nostalgien gripe inn i oss et øyeblikk, så er vi ved «spellemannsgrana» en sommerkveld i 1931, med Åbråtens Trio som spiller til dans, med kaffeservering ved skigarden, og med festglade «ungdommer» rundt i bjørkeskogen. «Låkk att øvva, og se før døkk detta, her var det virkelig huggalt», sa Amund Myhre den gang for en del år siden da vi besøkte denne plassen.

Litt over tjue år seinere: en torsdagskveld i august 1952 med Carl Jularbos

GRØNNERUDSLUNDEN
Årets siste fest lørdag 7. september kl. 20.00
Dansenesikken besorges av CLAS-GORANNS. - Sceneprogram denne helgen er den kjente gruppen TABOO
Med dette taler vi publikum for besøket i sommer
A.U.F. i Glåmdal

7. september 1968: Dette ble den aller siste festen i Grønnerudslunden.

POLITIET stenger Grønnerudslunden

Gl/rimdalen 14/10-1968

I et brev som Nord-Odal foreningskap har fått gjennomført av, gjør beretningen i Nord-Odal kjent at Grønnerudslunden som drive av Glåmdal Skolelag er AUF, er stengt. Det vil ikke bli tillatt å holde offentlige forest. der er skolelaget.

Arbeidet er ferdig. Blant annet blir det sørget at de trafikksunne forhold er nødvendige under tilførsel. Parteringsplanen er utarbeidet og avlystingen fra den er ikke ikke tilførsel.

Videre er Grønnerudslunden tatt tilhørende for enkelte personer fra andre bygder, der har vært fylt og tørt, og politiet har utvalgt om at det har innført utgang på stedet.

Bare innslags lag og foreninger vil kunne få adgang til å arrangere konsertforening.

GLÅMDAL. OLFVINGSLAG

Forberedelse over løse i Grønnerudslunden.

Tilberedelse over løse i Glåmdal.

1. Byttelagslag m/Byttelagsleder, m.k., stotte, i byttelags og lagleder. (Byttelagsleder er listet opp)
2. Bare for byttelagsleder m/7 støtter og 2 styremedlemmer.
3. Skole lag, beretning og scenen.
4. 10000 beretningsleder.
5. 10000000.
6. 10000000 til byttelagsleder (nye)
7. 10000000
8. 10000000
9. 10000000 m/ledere
10. 10000000 m/ledere
11. 10000000
12. 10000000
13. 10000000
14. 10000000
15. 10000000
16. 10000000
17. 10000000
18. 10000000
19. 10000000
20. 10000000
21. 10000000
22. 10000000
23. 10000000
24. 10000000
25. 10000000
26. 10000000
27. 10000000
28. 10000000
29. 10000000
30. 10000000
31. 10000000
32. 10000000
33. 10000000
34. 10000000
35. 10000000
36. 10000000
37. 10000000
38. 10000000
39. 10000000
40. 10000000
41. 10000000
42. 10000000
43. 10000000
44. 10000000
45. 10000000
46. 10000000
47. 10000000
48. 10000000
49. 10000000
50. 10000000
51. 10000000
52. 10000000
53. 10000000
54. 10000000
55. 10000000
56. 10000000
57. 10000000
58. 10000000
59. 10000000
60. 10000000
61. 10000000
62. 10000000
63. 10000000
64. 10000000
65. 10000000
66. 10000000
67. 10000000
68. 10000000
69. 10000000
70. 10000000
71. 10000000
72. 10000000
73. 10000000
74. 10000000
75. 10000000
76. 10000000
77. 10000000
78. 10000000
79. 10000000
80. 10000000
81. 10000000
82. 10000000
83. 10000000
84. 10000000
85. 10000000
86. 10000000
87. 10000000
88. 10000000
89. 10000000
90. 10000000
91. 10000000
92. 10000000
93. 10000000
94. 10000000
95. 10000000
96. 10000000
97. 10000000
98. 10000000
99. 10000000
100. 10000000

Norges mest omtalte sikringsskap – kjent fra Rolf Just Nilsen TV-opptreden. (Foto: Ragnar Grinden)

kvartett, Hans Erichsen på trekkspill, Stordal og Engerdal m. flere på besøk i den «nye» Lunden. Da Jularbo kom fram på scena og tro til med «Livet på Finnskogen» som første låt, ville ikke jubelen stoppe. Aldri har så mange folk vært samlet på et sted i Nord-Odal noen gang igjenom hitorien. Det utrolige skjedde – mellom fire og fem tusen besøkte festplassen den kvelden.

Til slutt flytter vi oss seksten år framover i tid, den 29, juni 1968 står en verdensstjerne på den «store nye scena»: Al Bishop m/ orkester, dette var lørdagskvelden en uke etter at Millie Small gjestet bygda. Stort besøk og kjempetemning den kvelden også!

Dette var en historisk reise igjennom mange tiår i Grønnerudslunden,- og det viser hvilken stor utvikling folkeparken hadde og ikke minst musikkstilen.

I dag er det ingen som tramper takten i Lunden. Naturen har snart tatt stedet til-

Øverst: Klipp fra Glåmdalen 14. oktober 1968. Nederst: Løseoversikt fra 1962.

bake – vi finner murene rundt dansegulvet og kiosken, gropa i bakken der scena stod. Skytterbana og kafeen står snart for fall, i ei gammel furu henger det enda ei utelampe. Tenk om den kunne fortelle det den hadde opplevd!

Grønnerudslunden Folkepark ble revet ca. 1974 da Distriktslaget annonserte bort stedet for nedrivning. Det var da sterkt forfallent.

Det er bare vinden som nynner sakte i

bjørkekronene i Lunden nå, naturens egen sang og musikk. Lunden er stedt til hvile, «Livet i Finnskogene» skal aldri høres her mer.

Foregående artikler om Grønnerudslunden har stått i Jul i Nord-Odal i 1996, 1997, 1998, og 1999. Når vi jobbet helt på slutten med denne artikkelen, kom det fram enda mer stoff, så om mulig, kommer det en liten oppfølger seinere. Vi takker alle som har bidratt med stoff igjennom årene, så det ble mulig å få historien om Lunden på trykk.

Dette er alt som nå er igjen etter en av Østlandets største og mest populære folkeparker. (Foto: Ragnar Grinden).

Storgården og stavkirken på Rustadneset

Det er virkelig sant! Det lød som et eventyr. Men det kan ikke være tvil om at vaktmester Alf Eriksson fra Oslo virkelig har avdekket et eldgammelt bygdesentrum inne på skograbene på det ubebodde og skogkledte Rustadneset, som stikker ut i Storsjøen et stykke sør for Sand hovedkirke i Nord-Odal.

Eventyret i meldingen var det som lokket mest. Her har vi det vi pleier å kalle en «ganske alminnelig mann», som har hytte ved den vidunderlige Storsjøen, nettopp her ute på det skogkledte Rustadneset, gått omkring og ikke fått fred for et gammelt bygdesagn om at det skulle ha stått en kirke her på neset en gang i eldgamle dager. Og han har hatt interesser og dyrket dem, så han har visst hvor han skulle lete etter sporene av gamle anlegg i denne skogen. Og han har ikke gitt seg før han funnet dem.

Forsiktig har han blottet stein etter stein og funnet at de dannet murliv, ofte primitive og uregelmessige, av og til klare og snorrette. Og et stort anlegg tok form for hans øyne og fikk karakter i hans fantasi. Det sivet ut en liten melding om det. Hva skulle man tro? Et eventyr var det under alle omstendigheter, enten på den ene

eller den andre måten. Og eventyr lokker. Og så går jeg her på noen snauhogde skograbber og opplever at Alf Erikssons studier og funderinger og formende fantasi virkelig har ført ham til et storfund.

I vindunderlig sommervær kjørte jeg opp langs den vakre Storsjøen omgitt av frodige skoger og gårder, og så Rustadneset stikke sin lave skogrygg langt ut i sjøen lenger øst, med myk grasbrem mellom skogkanten og sjøen. Sogneprest Thorstein Brekke satte meg i forbindelse med overrettssakfører Fløtten, som er av gammel Nord-Odals-ætt og interessert lokalhistoriker, og sammen dro vi utover for å se på funnet som ingen av dem visste stort mer om enn det som hadde stått i Aftenposten.

Eriksson var dessverre i byen. Men hans frue viste oss feltet, en lavkollet stubbmark hvor det ved første øyekast bare var storsteinet som andre steds i skogen her ute, men hvor vi etter hvert, ved å følge hennes anvisning og Erikssons oppmerking, kunne finne det ene tydelige murløpet etter det andre.

Han hadde som nevnt arbeidet meget forsiktig, bare så vidt funnet rede på overflaten og kantene på steinene for å finne «mønsteret» i steinsetningene. Og det er også verd å legge merke til: for nettopp denne forsiktighet gjør hans arbeid innvendingsløst bare fortjenstfullt. Ellers er det nemlig slik, hva svært mange overser, at det er en lov som forbyr legfolk på egen hånd å foreta utgravninger av anlegg fra oldtid og middelalder. Mange vik-

---

Denne artikkelen er skrevet av signatøren «Bolo» og sto på trykk i Aftenposten på slutten av 1940-tallet.

tige opplysninger er gått tapt fordi det har vært gravd av folk som ikke hadde forutsetninger for å forstå det de fant, og som ikke så mer enn en brøkdel av det deres gravninger blottla. Men her foreligger ikke noen slik gravning. Ingen antikvariske myndigheter har noen annen grunn enn takknemlighet overfor Alf Eriksen.

Han har nemlig bare lett og funnet. Og det han har funnet har han latt ligge som det var. Nu serverer han de antikvariske myndigheter et helt utvilstomt gammelt bygdesentrum her ute på det ubeboede skogneset.

Hva er det så han har funnet? Selv mener han at det er det gamle kirkeanlegget, som må ha vært en stavkirke, øverst på

den lave kollen som nylig er snauet for skog og hvor han har sluppet til med undersøkelser. Murene utenom, som hører til en langt videre omkrets, skulle da kunne være kirkegårdsmur. Så er det steinsetninger som kan se ut som spor etter en vei helt ned til stranden. Og nede ved sjøen er det helt tydelig en riktig god båtstø med to pent inngravde båt plasser.

Bygdetradisjonen som er bakgrunn for hans arbeid forteller at en av de gamle pilegrimsveiene i dette distriktet gikk over Rustadneset – de rodde over Storsjøen og gikk i land her – og den gamle Rustadkirken var derfor meget besøkt av pilegrimer. Svartedauden skulle være årsaken til at det ble ødekirke av denne kirken som så mange andre.

Rustadneset til venstre i bildet, med Rovøya og Øyen i bakgrunnen.

Denne tradisjonen har sammenheng med overleveringer om pilegrimsveier også i Vinger og Sør-Odal. Selve landskapet i disse bygdene har gjort det naturlig at her var det svært mange grendekirker. I Sør-Odal er f.eks. fast og delvis bekreftet tradisjon om en 8-10 kirkesteder som lengst er forsvunnet.

Slik Rustadneset stikker ut i Storsjøen, med kort ro-vei fra begge bredder, er det en kirkeplass fullstendig etter oppskriften. Akkurat på et slikt nes ligger Urnes kirke i Sogn, «Hellig Olavs egen» Bønnesnes kirke ved Tyrifjorden og mange, mange andre av våre gamle og nettopp mest ærverdige kirker.

Men allikevel – er det selve kirketomten Alf Eriksson har funnet? Undertegnede er heller ikke arkeolog. Men anlegget har detaljer som gjør det naturlig å anta at det er en gammel storgård som har ligget akkurat på denne kollen.

Den muligheten meldte seg allerede da det ble opplyst at de mål han var kommet til på den gamle kirken var 12 ganger 14 meter. Så stor er det meget usannsynlig at stavkirken på Rustadneset har vært. De gamle stavkirkemålene er 4-6-8 meter i firkant eller deromkring. Det er bare de riktig berømte stavkirkene som har vært større. Og når en for alvor begynner å studere beliggenheten og omgivelsene, med de tydelige spor etter at kollen har vært omgitt av gammel dyrkingsmark, så ser en formelig for seg storgården med de vide markene omkring, med den store båtstøen nede ved sjøen – og ganske sikkert med sin kirke.

Og når vi ser utover de store jordene som må ha strakt seg sørover fra gården, så får vi også øye på kollen som etter alle kjente forbilder ville vært den naturlige kirkeplassen, en plass lenger sør, nu med

et særlig tykt skogholt. Den ligger nettopp så langt i sørøst at kirken ville ha ligget ut mot spissen av neset og i utsikten fra østsiden av Storsjøen, hvor de rikeste gamle grendene lå.

Målene 12x14 meter tyder mer på gård enn på kirke, murene omkring som det er klare spor etter er heller ikke så lett å føye sammen til det enkle mønster av en kirke og en kirkegårdsmur, og viddene omkring, sammen med utstrekningen av steinsetningene tyder på at det er en stor gård her som er blitt ødegård.

Også på den flate stubbmarken – de gamle jordene – mellom utgravningene og den sørlige kollen som virker så forlokkende «kirkelig», har Eriksson funnet spor av gammel steinsetning, skje eller et uthus som bare har vært hjørnesteiner i regelmessig firkant, kanskje understøttet under laftene. Så langt sør som på den andre kollen har han ikke vært og arbeidet. Men mon ikke den vil gi sluttsteinen på arbeidet hans?

Hva det enn er – kirke eller gård eller begge deler, så er det en verdifull gave Nord-Odalsbygda og vi alle sammen har fått her. Og så har vi fått *eventyret* – om Oslo-vaktmesteren som brukte sin fritid til å arbeide seg fram til bekreftelse på den drømmen som de gamle sagn hadde satt hans tanke og fantasi i gang med, og som han ikke fikk fred for.

Rustadneset stikker ut i Storsjøen rett vest for Bukkeneset, og det finnes flere kilder for at det før Svartedauden var både kirke og gard her ute. Redaksjonen i «Jul i Nord-Odal» tar vil gjerne komme i kontakt med personer som har mer informasjon om både stedet og sagnene! Vi takker Ola Tangen som har lånt oss avisartikkelen.

Jul i Nord-Odal i gamle dager

Borte ved glaset sitter 'a bestemor med bønningen. Ho holder på med en grå hverdagsvott; den ene er alt ferdig og nå vil ho bli ferdig med den andre også. Siden skal den «tøves» og «grepjas» – ellers varer de inga tid, slik som de er i hanke med kjetting og tømmeraks. Og de er gode å finne igjen etter jul da tømmerkjøringa begynner att.

Ja, ho bestemor har «bøtti» mange par votter, ho. Jeg hører små klirr fra bønningsstikkene, og den grå votten vipper rundt over fanget hennes mens ho slenger tråden over stikka med høgre pekfingeren. Ho bitter på gammeldags vis, ho bestemor – ho har itte lært denne nye måten med tråden – og itte bryr'a seg om å lære det hell!

Hendene hennes er magre, fingrene så smale og litt krokete – men så er de ikke unge hender heller – nei, de er over 100 år.

– Håssen var det i gamle dager, var det kakesteiking til jul da, spør jeg mens jeg balanserer ei panne med stekte sirupsnipper ut av ovnen.

– Nei, det var visst itte det.

– Fortell fra hemmet ditt da du var lita,

Artikkelen er skrevet av Ingeborg Trøften i 1939 og har tidligere stått på trykk i Glåmdalen. Hennes bestemor var Oline Åbråten, som døde i 1941, over 101 år gammel.

og juleforberedelser som *da* var, sier jeg, og så begynner hun å fortelle:

«Ja, du kan tru det var itte slik stri og leven til jul som det er nå. Nå er det som man itte skulle leva lenger enn til jul slik som man driver både sent og tidlig. Alt skal være gjort enten det er nødvendig eller ei. Når så jula kommer, er døm så slitne av alt strevet så døm itte har den rette hygge av jula som døm burde ha. Nei, det var mye mer huggal jul før i tida!

Vi hadde nok litt mer av det vi kaller «julstri» da óg, men itte slik som nå på alle vis. Heme i Engen hadde vi hvert år en gris som vi slaktet til jul. Den var itte så rar – da vi ofte hadde inga mjølk og lite mjøl å gi'n. Men vi var glad den var som den var – vi fekk da flesk, ribbe, pølse og sylte til jul og «pann-rusk» av blodet.

Øl ble brygt på hvert sted hvor fattig det enn var, og det var ekte maltøl. Det første som ble tappet av kaltes «røste», og det kokte mor inn til vørter, og det åt vi attåt kakua. Vi dyppte kakubitene oppi og åt, og det var så godt!

Så bakte mot flatbrød av havremjøl og litte grann poteter. Litt kaku hadde vi også til jul, men aldri ellers, da vi itte hadde steikovn. Ja, det var itte på alle gardene heller at døm hadde steikovn, enn tro på de mindre steder. Je husker en gang at far hadde ærbe på en av gårdene for l skjeppe rug som han så fikk malt, og “a mor stekte så kaku. Ho gikk til Tannes og fikk steikt i steikovnen der. Ellers var det bakels og stomp vi hadde. Noe slikt som «bakervare» fantes itte hos noen. Men

en juledram hadde far bestandig. Han tok av litt malt og poteter og brente litt såvidt han hadde å skjenke en juledram, ellers så brydde han seg aldri om brennevin.

Lutfisk hadde vi til hver jul. Så gjorde mor storvask i huset og vasket klær. Noen stor klesvask var det ikke, ho mor hadde ikke så mye klær av alle slag, stakkar, men ho var fornøyd med det ho hadde og tok godt vare på alle ting.

Nye kjoler til hver jul, som det nå er en selvfølge at småjentene skær ha, var det ikke tale om. Nei, det var å vaske og stelle på de gamle verkenskjola så godt det gikk an, og småguttklærne ble også vasket og børtt både på knær og albuer. Men det var gammel skikk at alle måtte ha en ny ting til jul for å slippe å bli sittende på «hønpinna» om julekvelden, og det slapp jo alle – for alltid fikk man et par votter, sokker eller hoseband.

I skåla hadde far hugget ved, full skåla! Spikket stikker opplagt i bunter og ekstra bunter med tyristikker som skulle lyses med. Vi hadde ingen annen belysning enn «kjinnhjul», det var en slik bunt med tyristikker som man så tente på og stakk borti muren, i en sprekk i tømmerveggen eller man bar den mellom tennene, alt ettersom det ærbe man skulle utføre.

Da man var ferdig med vasken, krittet far muren. Det var liksom noe av det fornemste for oss onga – da muren var krittet hvit og fin, da visste vi at det straks var jul. Denne krithvite muren skapte slik feststemning, syntes vi.

Tidlig julaftens morgen gikk far ut og satte opp kornband ved låven. Det var slik glede for oss onga å se om det kom fugl i kornbandet. Juletre var det ikke hos noen den tid. Så trillet far inn det store karet som vi da alle en for en laugget oss i etter tur. Mor vasket og skrubbet oss, og

så fikk vi på oss de rene og bøtte klærne. Men vi var da så glade i de rene og nybøtte klærne som onga nå er over å få nye. Det skulle ikke så mye til for å glede en onge den tid.

Da vi alle var laugget, og mor hadde kookt maten ferdig, åt vi julekveldsmaten, men først måtte vi alle ut på trammen for å høre kirkeklokkene ringe jula inn for oss fra Mo kirke.

Maten smakte så godt. Det var lutfisk med fleskefett til, eller mjølke rumpe, poteter, flatbrød, øl og mjølkegryn av «hemgryn». Husker en gang at mor hadde gjemt et spann med mjølk i kjelleren, ho hadde fått det før jul, og ho lot det fryse før ho satte det bort og kokte så mjølkegryn om julekvelden.

Jeg synes jeg ser oss sitte der rundt bordet den dag i dag – synes jeg ser 'a mor og 'n far ved hver sin bordende og vi onga med vasskjemmet hår sittende ved langsiden av bordet, mens lyset blafret fra varmen i muren og fra tyristikkene ved «skola».

Vi onga måtte som far og mor folde hendene og be bordbønna høyt i kor: I Jesu navn går vi til bords, eter og drikker på ditt ord. Deg til ære, oss til gagn, så får vi mat i Jesu navn.

Julematen var god, alt var fred og glede. Da vi hadde eti oss gode og mette, leste vi takkebønna: Takk for mat og takk for drikk, alt av deg, o Gud, vi fikk. Da mor hadde ryddet av bordet og vasket opp, var det andaktsstund. Mor sang av salmeboka, far hadde ikke sangstemme han – og så leste først far, og så mor juleveangeliet.

Vi onga satt dørgende stille, enten vi forsto noe eller ei, rolige måtte vi sitte! Mor og far var strenge, især far, men så snille likevel, og vi var så glade i døm

begge, samtidig som vi hadde stor respekt for døm.

Sea om kvelden fikk vi onga more oss som vi ville. Ofte kunne far sette seg ned og spille «tripp-trapp» med oss, fortelle eventyr, gjette gåter osv.

Enda vi ikke hadde juletre med gaver og pakker under treet som det nå er, så var julekvelden huggal likevel, og vi var så glade og lykkelige.

Ja, så gikk da kvelden, og så bar det til sengs. Men vi gledde oss til neste dag – vi hadde mange juldager i vente. Juledags morgen fikk ingen av oss gå ut før vi hadde hørt andakten. Mor og far leste av nytestamentet, og mor sang. Så drog vi onga ut og opp i veien, men gå bort måtte ingen om juledagen, verken de store eller små, bare til kjerka.

Onga møtte opp i veien med kjelker i alle størrelser, og ski de som hadde noen og det var føre til det, så snart var veien full av både store og små.

Senere i jula var det å gå julbukkk. Gifte kjerringer og menn, store og små gikk, og vi onga gledde oss til at det skulle komme julbukker. Ofte var de rart utkledd – noen med en skinnfell hengende over seg, noen med kuhorn, noen med ei kalverumpe dinglende bak osv.

Det var mye overtro også den tid. Noen trodde det var nisser, tusser og troll. Om julkvelden var det mange som satte stål over fjøsdøra så itte trollkjerringa skulle komme inn i fjøset og forhekse krøttera så døm itte kom til å mjølke mer.

Og soplimen måtte itte bli ståendes ute om julkvelden, den måtte tas inn, for ellers tok trollkjerringa den for å ri til Blåenga. Gutta på Knapper skaut og bles i olderlur for skremm'a. Ja, Marie Lindstad påsto at ho hadde sett «Brinte Knappa»

en julekveld, da ho var ute og fór og gjorde mye ugagn der ho kom.

Noe å ete eller drikke måtte alle ha som kom inn i huset i jula, ellers bar de ut jula, ble det sagt. Et stort ølkrus ble satt på bordet, og alle drakk så av det. Ja, vi var itte så kresne da som døm er nå for tia, nå tør de itte drikke tur en kopp som er brukt, nei det skær væra rein kopp. Je har eti og drøkki etter mange, je, enda er je blitt 100 år!

Nei, nå er det jamen mørkt blitt, jeg ser itte å felle av fingeren enda det er elektrisk lys, men det full de gamle auva mine som itte er noe tess lenger.

Ja, da je nevner lys. Den første fyrstikka såg je da je var en 10-11 år. Ellers slo vi varme og lånte varme hvis vi ingen hadde igjen sjøl. Og den første lampa fekk je etter at je var gift og var kommet til Linnerud, og jeg husker håssen vi klundret, visste itte håssen je skulle gjæra for å få den tel å lyse. Ja, det er rart å tenke på!»

Bestemor nøstet opp garnet som hadde trillet ned på golvet, fester det til votten med bønningsstikka og legger den fra seg på bordet. Da ho går gjennom gangen opp på nord-kammerset sitt, stanser ho og ser ut.

– Himmelen gløder slik, kanskje det blir vind!

Ja, himmelen gløder. Opp i veien høres hestebjeller. En mann kommer kjørende med et vedlass, et juletre ligger og vipper oppå lasset. Det er med blandede følelser jeg fortsetter forberedelser til den store høytid. Snart vil kirkeklokkene ringe julen inn, og kirkeklokkene fra Mo kirke vil i dag – som på bestemors tid – ringe og tone utover de samme kjære trakter og minne alle om budskapet: Fred på jord.

Høymyrkollen

«Sporten» i Jul i Nord-Odal har viet en hoppbakke sin oppmerksomhet denne gangen. Høymyrkollen, eller Høymyrbakken, som den også ble kalt var en hoppbakke beliggende i «Grisroa» i Sand. Det er faktisk den hoppbakken hvor de lengste skihopp i Nord-Odal er foretatt.

Det er ikke så mye spor etter hoppbakken i dag. Hele bakken er vokst igjen med 40 år gammel skog.

Bakken ble mye brukt i tiden 1947 til 1959. Første hoppet i bakken ble gjort siste helga i november 1947, og første hopper var Ole Røkholt. Han var sønn av forpakteren på Sand prestegård.

Grunneiere til bakken var bl.a. Erling Haug. I kontrakten mellom grunneieren og Sand IF står det skrevet at Haug skulle ha kr. 20 i årlig leie pluss at han og hans familie skulle ha gratis adgang til arrangementene i bakken.

Den gangen som nå var bakken gjen-grodd med skog, slik at det var nødvendig med avskoging før bakken kunne tas i bruk.

Naturen selv hadde «bygd» hoppbakken. Bratt tilløp med fin overgang til hopp og bratt unna-rem. Det var kun bruk for hakke, spader og muskelkraft for å forme bakken.

Ovarennet, eller tilløpet som det sies i dag, var noe spesielt. Det var ingen stillas, kun naturlig tilløp. Det spesielle var at det ikke var sikt fra toppen og ned til hoppet, slik at det var nødvendig med to

funksjonærer, en på hoppet og en langt opp i ovarennet for å varsle at det var klart for neste hopper. Det var ikke noe radiosamband på den tiden.

Det var stor interesse for skihopping den gangen, men deltakelsen i hopprenn i Høymyrbakken kom aldri helt opp i de store tall. Det skyldtes at bakken var såpass stor at det ikke var så mange som våget å hoppe der. Bakkerekorden var på 52 meter, og det var langt denne gangen. Da Arnfinn Bergmann ble olympisk mester i hopp i Holmenkollen i 1952, hadde han et lengste hopp på 68 meter.

Jeg husker jeg var tilskuer i bakken i påsken 1957. Folk kom syklende fra hele bygda for å se på hopprennet. Det fortelles at det var 1000 tilskuere ved et av arrangementene i bakken.

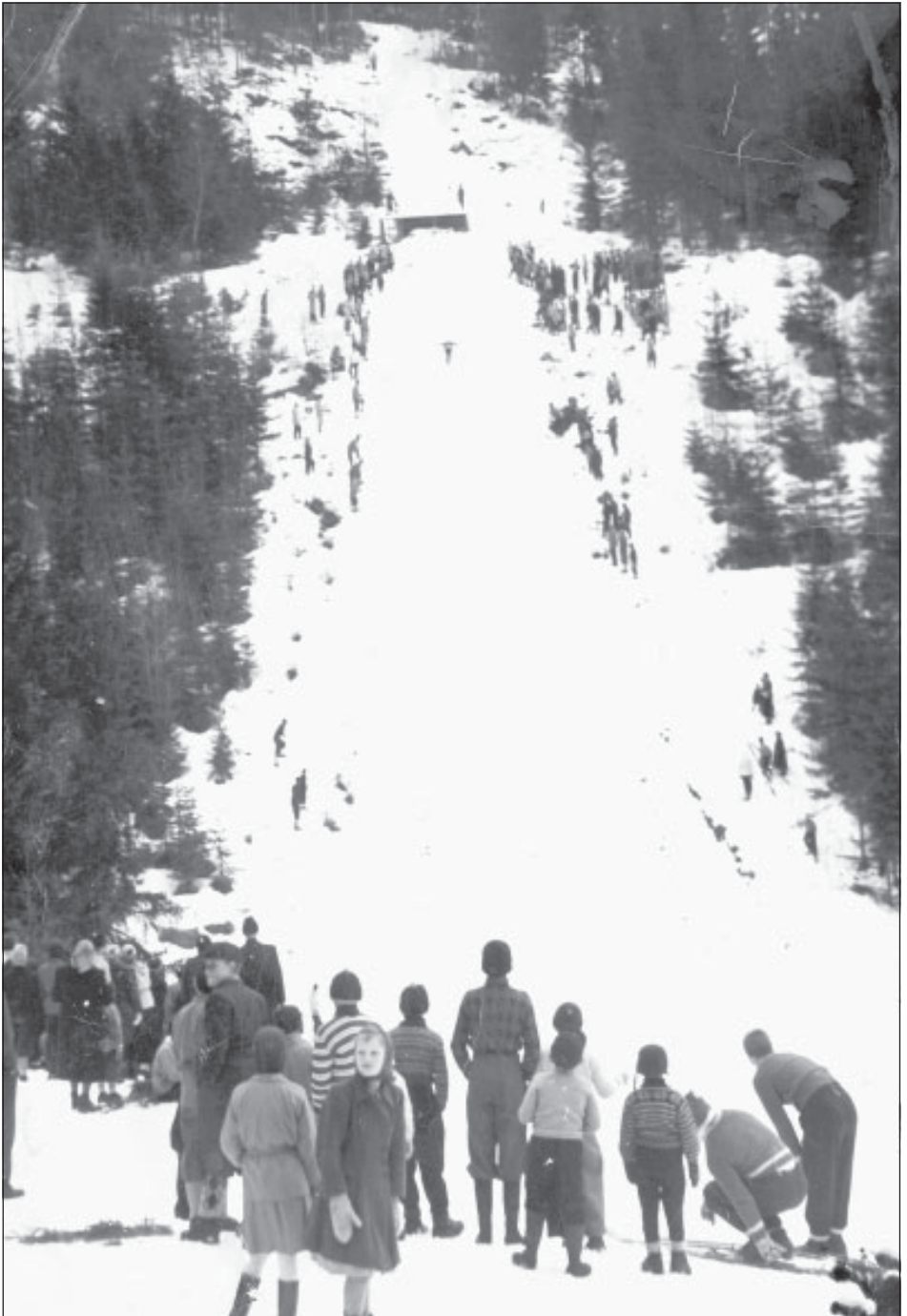
Folk var ikke bortskjemte med TV den gangen. Selv et forholdsvis lite lokalt arrangement trakk mye folk. Og høytidelig var det. Sand Hornmusikk var på plass i bakken. Under åpningen av rennet spilte de alle vers av «Ja vi elsker». Det tok sin tid.

Blant de eldre hopperne var det populært å komme til Høymyrbakken på skirenn, for publikum kunne være veldig spandable med å skjenke de av hopperne som ønsket seg en dram.

Idretten var litt annerledes i gamle dager. Det var den gangen at det viktigste ikke var å vinne, men å delta.

Det er så mye som har blitt annerledes. Skiforbundet måtte søkes hvis guttehopper skulle delta, og det var først i 1957 at klassen 13-14 år fikk anledning til å delta. I dag hopper 12-13 åringer i bakker hvor det hoppes 120-125 meter.

Jeg har tillatt meg å ta med et avisrefe-

rat med resultatlister fra Glåmdalen 01. april 1957. Her kan du lese referatet fra rennet og finne lokale deltakere.

Arne Dalslåen fra Kongsvinger vant. Han vant også i 1958 og var innehaver av bakkerekorden på 52 meter. I den forbindelse bør det nevnes at Dalslåen ble blant de beste hopperne i landet. Han deltok i de Olympiske vinterleker i Squaw Valley i 1960 og vant hopprennet i Svenska Skids-pelen først på 1960-tallet.

I dag er det naturen som igjen har overtatt Høymyrbakken, men minnene om aktiviteten i bakken vil leve så lenge vi «gamle sportsidiotene» fra 60 år og oppover er med.

Kilder:

Thor Hagen, Per Fløtten og Arne Sween.

og Sandstølen, mandag 1. april 1957.

40 „programløpere“ i Sand's hopprenn

Arne Dalslåen rennets bestemann.

I programmet for Sand Direkteforenings vårhopprenn i Høymyrbakken i Nord-Odal stod ført opp 34 hoppere. Men 22 nye var innslutt på etter at programmet var trykt. Da rammet lok til visste det seg imidlertid at hele 40 hadde meldt, slik at i alt 63 hoppere startet. Det er forståelig at slikt skjedde for arrangere nye bryder som kunne vært unngått. Det store tallet tyder på at en viss tillegghet gjør seg gjeldende blant de aktive.

Rennet ble ferdig i det vakre voretsilvokig. Gullhopperen Kjetil Erik Mathias fikk og sto ryggen på stein. Han ble hjertt til Ser-Odal Sykehus, men kunne straks etter reise hjem. Det var forholdsvis mange fall i bakken, men de jernste toppene fra vinterens sesong stod praktisk talt alle. Lengste hopp hadde 40-åringen Hagen, veldt ferdig fra Høy med 45 meter. Bakkerkorben er på 45,5 meter.

Prislisten:

Klasse B:	
1. Ragnarvald Sand, Holter 12.	142,0
2. Asbjørn Væistad, Fenslid	118,2
4 deltakere.	

Klasse A:	
1. Harald Kjølgren, Grue	140,7
2. Ove Aarås, Fenslid	138,5
3. Kjetil Bjørnsdal, Grue	135,5
4. Leif Fjeldheim, Hålsnå og O.	131,0
11 deltakere.	

Klasse B:	
1. Arvid Fossedal, Fenslid	125,0
2. Leif Bergsløkken, Grue	118,1
3. Bjørn Lund, KIL	117,9
(med fall etter utmerket ferdighopp).	
16 deltakere.	

Klasse B:	
1. Sverre Hamstad, Gøllerud	128,1
2. Jona Berlien, KIL	122,2
3. Kåre Østby, Grue	113,7
4. Per Eek, Grue	112,6
10 deltakere.	

Klasse 17-20 år:	
Egner Tenold, Skarres	127,2
Johan Dahler, Sand	124,6
Kjetil Olesen, Magror	124,3
4. Rolf Hagshretzen, KIL	122,7
12 deltakere.	

Klasse 15 og 16 år:	
1. Arne Dalslåen, KIL	143,6
(Dagens beste.)	
2. Kjetil Rind, Sand	136,2
3. Nikolai Bjørnsby, Våler	134,1
4. Rolf Johansen, Fenslid	128,5
5. Brynjulv Osa, Våler	125,6
13 deltakere.	

Klasse 13 og 14 år:	
1. Anund Løe, Sand	131,1
2. Finn Sorensdal, KIL	127,5
3. Jan Arvid Aasenrud, KIL	124,5

Bildet på forrige side: Thor Hagen i svevet under et renn i Høymyrbakken. Over: Thor Hagen (t.h.) og Arne Sween beskuer restene av hoppet. Fundamentet var bygget opp av stein.

Markus – den lille gjeteren

En julefortelling for de yngste

Det var blitt sent på kvelden. Markus hadde hatt en lang dag ute på beitemarkene sammen med sauene sine, og nå var de slitne, trøtte og fornøyde både han og sauene. Rødnese og Krølltopp og alle de andre lammene skimtet han bare som små ulldotter i mørket.

Men han måtte ikke sovne, det hadde han lovt faren sin, som også var gjeter. Akkurat sånn som bestefar hadde vært. «En gjeter må alltid være klar til å passe på sauene sine og forsvare dem når det er fare på ferde, husk det, Markus!» sa faren hans alltid. Og Markus nikket og forsto.

Markus likte å sitte høyt der oppe på haugen sin og se utover Betlehem. I mange dager nå hadde han hatt masse å se på. Det så ut som det aldri ville ta slutt på rekken av esler og vogner og mennesker som var på vei mot byporten.

– Men jeg kan nesten ikke skjønne at det kan være plass til så mange i den bittelille byen min, tenkte han med seg selv, og gjespet.

Han var glad han var gjeter, slik at han kunne være ute med sauene sine både om dagen og om natta, for hjemme var det ikke plass til ham.

Mamma hadde gjester som lå i alle sen-

gene i hele huset, og de som ikke fikk senger, lå på gulvet.

– For vi må da la folk få tak over hodet, sa mamma.

Markus satt musestille og kikket opp mot stjernene. Himmelen var så flott når stjernene blinket og skinte slik...

Men hva var det? Han skvatt plutselig til. Det var akkurat som om noe rørte seg der oppe på himmelen. Han gned seg i øynene. Han måtte da ha sett feil? Nei, der var det igjen! Noe hvitt og lysende som rørte på seg. Og plutselig, helt sånn vips, var hele himmelen full av engler som

sang og jublet så utrolig flott:

– Ære være Gud i det høyeste, sang de. Det var den fineste sangen Markus noen gang hadde hørt.

– Ikke vær redd! sa en stor engel plutselig. Akkurat som den visste hva Markus tenkte.

– Jeg kommer for å fortelle dere om noe fantastisk flott, noe som alle mennesker kan glede seg over. I dag er frelseren deres født! Dere skal få et tegn på at jeg snakker sant: Gå inn i Betlehem! Der skal dere finne et barn som ligger i en krybbe. Det er han som er Jesus, frelseren deres!

Pappaen til Markus og alle de andre

gjeterne kom løpende:

– Kom Markus, vi må skynde oss til Betlehem og se denne nye kongen som er født, ropte de.

Og Markus samlet sammen alle sauene sine, både Rødnese, Krølltopp og de andre, og skyndte seg nedover åsen mot Betlehem.

– Tenk at englene snakket til oss, pappa, sa Markus,

– Ja, tenk på det, Markus, sa pappa.

– Jeg trodde alle konger ble født på slott jeg, sa Markus.

– Det trodde jeg også, helt til nå, sa pappa.

– Men denne kongen kommer visst til oss vanlige mennesker, Markus.

– Og så står det i bibelbokrullene at han skal være gjeter akkurat som oss, sa Markus ivrig.

– Ja, du har så rett, du har så rett, sa pappa og klappet Markus på hodet.

– Men Jesus skal passe på mennesker i stedet for sauer. Lete etter dem, lede dem og være glad i dem.

– Mhm, nikket Markus. Nå forsto han det nesten.

De løp gjennom de trange smugene i Betlehem. Skyndte seg forbi alle vertshu-

sene og alle husene som var proppfulle av mennesker.

– Men hvordan skal vi finne riktig stall? Spurte Markus andpusten.

– Det er da fryktelig mange staller i Betlehem, pappa!

– Se der, Markus, sa pappa og pekte opp på himmelen. – Ser du den store stjernen Gud har tent der oppe! Vi følger den!

Og det gjorde de. Helt til den andre siden av byen fulgte de stjernen. Og der, ute på et stort jorde, sto stjernen over en skjev stall med værbitte vegger.

Det sto kameler utenfor, med gull på seletøyet! Markus hadde aldri sett såne kameler før. Så store de var! Og så mye pynt de hadde på seg! Hopp sann!

Han tråkket nesten på kappen til en av dem som eide kamelene. Tre konger sto i dørråpningen, og der – i en liten krybbe, i matfatet til dyra som bodde der inne – lå en liten baby. Akkurat slik som englene hadde sagt.

Mamma´n til Jesus så litt sliten ut, men veldig, veldig glad også. Lenge, lenge sto de der stille rundt krybben alle sammen,

– Jesus skal være vennen min, tenkte Markus. Og stjernen over stallen fortsatte å skinne hele julenatten.

Da Østmonissen drog til sæters

Ei nesten sann historie, og resten gøtt jøgi

Østmonissen hadde vøri på Østmoen all sin dag. Han var ein liten kær med gulgrått skjegg, rau toppplue, grår genser, skinnvæst og skinnbrok. Han hjærte tel i fjøsi og i stalla og passe på så itte tusser og skrømt gjorde ugagn på garda. Han hadde det ofte trabelt om vinter'n, mæn om sammarn var det lite å gjæra før Østmonissen. Krøttera gikk ute og hæsta var i skoga. Han gikk rekti å kjeie sæ, Nissen. Ein kvæll husbon' på garda, 'n Ludvik Østmoen, var innom Nissen ein tur, klagan sæ, tel 'n Ludvik. Da bråkom n'Ludvik på nåe. «Du får gjæra dæ en tur åt Østmosætern å hjelpe a'Berta Høvva med krøtterrom. Ho kunne trenge det, gamle menne-skja som ligger i sæter'n åleine.» Nissen gløtte opp. «Ligger 'a Berta der, heilt morns, skrævs åleine?»

«Ja, han Amund Petter'n, gubben hennes, er full der i heljen, veikj, mæn i vikun er 'a da åleine. Og ho har åtte kuer å mjølke mårå og kvæld og attåt har a' alt som skær gjæras med kjingning, ostekoking, vedkleiving og alt det are som skær gjæras. Du veit, det blir trabelt. Nei, jamæn får du gjæra dæ ein tur, da blir 'a Berta glad, det er je sikker om!».

Nissen grunne. «Mæn håssen finner jeg åt Østmosætern da då?», unters nissen.

«Ja, det er ingen sak. Du finner stigen opp i Åsa østa Snippen, åsså følger du den tel Nilsrud og Bertebecken. Østa Bertebecken finner du sætervegen osså føl-

jer du den førbi Heimirbakken, og da du kommer østa Brennstolen, ser du ti sætern østa dæ».

Alt samma natta la Nissen i veg. Han gikk litt gæli opp i Skaslien, mæn skjønnte fort at han var på vi'otten, fann att sætervegen og var i Østmosætra tidlig neste mårån. Uti sammarsfjøsio sto det åtte stau-te kuer, et par kviger og åtte kælver. Han måkå og streidde før kuen, fannt ei mjølkebitte og sætte sæ på mjølkekrakken hennes Berta og bejinte å mjølke. Da han mæsta var ferdug med den siste kua, hørde Nissen at nåen kom tusslenes over sætervangen. Han sætte frå sæ bitta og gjømde sæ i heii og gløtte fram. Da 'a Berta kom inn, vart'a ståenes ti fjøsdøren å gapa. «Mæn i reine ro! Håkken er det som har vøri her da?». Her var det måkå og streitt og her var det mjølke. «Nei, je trur da reint ut nissen må ha vøri her, je!» I det samma naus nissen. Er det du, Petter'n? Mæn ingen svara. «Je skær nuk finna att dæ, je, luringen».

Nissen prøvde å gjømme sæ ner i heii, mæn du veit, 'a Berta hørde det frasa og rote neri heikaggen tel ho fekk tak i skjegget på nissen. Nissen skreik, før det lugge, kan du væta. Mæn fram måtte'n. Nissen sprelle med ærmer og bein og skreik: «Nei, je vil itte, je ørker itte!» Han angre sæ han hadde lagt i væg åt Østmosætern, før dænna menneskja...»

«Mæn i reine ro, trur je itte det er Nissen som har kommi før å hjelpe mæ. Nå må du itte væra redd mæ, før je kjenner nissefølket gøtt frå før, je, og vil du bli

her i sammar, skær je stælle gøtt før dæ, det skær je låvå dæ. Og ingen skær få væta at du er her. Itte gubben min 'n Amund Petter'n, hæll».

Nissen vart roligere der han satt i fangi hennes Berta med de gode, tjukke ærmom hennes rundt sæ. «Nå går vi og eter duguren føre vi slepper ut kuen». Da ho rusle ut med Nissen etter sæ, hælvsnudde 'a hugguet og sae: «Og nå skær du få smaka på stompen min!». Han såg på den store, runde bakei'en som jussom trille rundt inne i stakka, og da hølt Nissen på å bråsnu. Mæn han torde itte det, hæl. Itte visste full han at stomp, det var det samma som det Baker Akre kaller lompe, før Nissen hadde aldri smaka stomp, han, han som bære åt graut. Var det rart han vart litt skræmt?

Inne i størhuset sette 'a Berta fram fersk stomp, nibaka kaku, nisilt mjølk, nikjinne smør, og så pultost. Og Nissen åt tel han nesten sprakk. Da døm var ferduge med å eta, fekk nissen fri. 'A Berta slæpte ut kuen og nissen la sæ ti heikagen uti sammarslåven og svav tel kvælds.

Da han hørde a'Berta lokke på kuen, skvatt'n opp og piltre borti fjøsi. Kvælsstellet gikk unna som å sia det, og da døm var ferduge, ba 'a Berta på kvælds-væl. Allminnelig, god, gamaldags havremjølsgraut med nisilt mjølk på, fekk nissen. Å Nissen åt, før detta var det bæste han visste!

Og Østmonissen, han vart hos a'Berta heile sammar'n, hjærte tel i fjøsi, høgg ved og kinne smør. Bære i hæljen tok Nissen sæ fri. Før om lurdagsæftan, da kom'n Amund Petter'n, og da ville itte Nissen te sæ fram. Mæn da hadd 'a Berta

hjælp hokke som, så da gjorde'n sæ gjenne en tur neri Hurdertjennet med meit-spøvve og mærkdonk, og der vart'n gjenne tel om mandagsmårån, da han visste at n' Amund var gått tel bigds.

Så var det ein fin lurdagskvæl, han satt i tjennskanta med spøvva sine. Det vaka ein og annan småøbbør, mæn hellesen var det heilt stilt. Brått tenkte Nissen han ville lauvve sæ. Han visste itte sist han hadde hatt vatn på skrøtta, mæn nå skulle det skje! Han vrengde sæ tur kleom og smatt ut ti tjennet. Han sømja langt utpå, mæn i det han skulle snu, hørde'n ein klar fin latter innpå land. Å trur du han fekk se der? Jo, to fine, nækjine jenter som sto med bakei'n mot'n og tok klea hass! Han skreik ti og sømja det han vann, mæn du veit, jenten var kvekere. Og i det døm vart borte i småskoga, snudde døm sæ mot nissen, tok eit gøtt tak ti hørsi kur-ompe som døm svingde rundt med og log. «Kom nå, skær du få att klea dine og meir tel!», log huldra. Og Nissen, han flaug etter, splitter nækjin.

På samma tiden gikk 'a Berta over Østmosætervangen før å hente hematt kuen. Da hørde 'a ein kåt kvinnefolk-latter og målet på nissen: «Nei, itte ta ti mæ, itte rør mæ, je vil itte, je tør itte, je ørker itte, je ørker, je ørker - huuuu!». 'A Berta vart skræmt, og heile kvæl' leitte a' etter Nissen rundt Huldertjennet, mæn ho såg aldri nå' meir tel Østmonissen.

Mæn døm som meiner døm har greie på slikt, trur han vart med huldra inn ti Hulderhaugen og at'n har fønni sæ ei hulder tel kjærring!

Tru det den som vil!

Mer om bærplukking

I «Jul i Nord-Odal» 2002 forteller Steinar Bjørnstad om bærplukking i Knapper, der det var mottak av både tyttebær og blåbær. Dette var før min tid.

Min mor, Mina Lerdalen, født Ringnes i 1921, død 1989, fortalte meg at hennes far Ole Ringnes (Mangnesholen), født 1893, død 1959, plukket masse blåbær som ble innlevert for salg. Hva han fikk per kilo, vet jeg ikke. Men mor fortalte at blåbæra ble lagt i sponkurver ca. 40 x 18 x 15 cm. Bærene skulle helst ikke berøres av hender, for da ble de våte. Det ble brukt tynne metalltråder til rensingen, som måtte ha vært et «pirkearbeid» uten like. Til slutt ble det lagt over et tynt klede før det hele ble sydd igjen. Disse bærene skulle eksporteres til England.

Det morsomme med at Ole, som jeg husker som en kjempesnill bestefar, plukket så mye bær at han fikk navnet Blåbærkongen på folkemunne.

Selv liker jeg godt å plukke bær, helst tyttebær. Da jeg var lita, plukket jeg litt blåbær for salg. Jeg gikk som regel alene der som Høgbråten boligfelt er nå. Bæra solgte jeg til «Olsen-butikken», nå Støverud Mat. Jeg husker ikke akkurat hva jeg fikk per kilo, men en gang da jeg var 11-12 år gammel, kjøpte jeg meg brune, høye gummistøvler fra Viking. Jeg tror de kostet 18-20 kroner, og da hadde jeg fått rabatt for de hadde stått i utstillingsvinduet en tid, slik at det ene støvelen var litt falmet. Disse var svært populære på den tiden.

Men tyttebærplukkinga var noe helt annet. Det var mor og Aslaug Dalsrud, min beste venninne Unni Haugen og meg som dro avgårde på tyttebærtokter på høsten da vi hadde fri fra skolen. Aslaugs mann, Harald, kjørte oss til bestemmelsesstedet om morgenen. Han hadde en kremgul Austin personbil med røde skinnseter; en fin bil! Vi var ofte i Knappåsen, der vi kunne se helt over til Mo. Der fant vi alltid mye bær, så vi bar oss nærmest skakke. Vi var også på Reimyrberget, ikke så langt fra Dammen, men dit syklet vi. Harald kjørte oss også mange ganger til Trøftskogen.

Vi tok oss alltid tid til spisepauser. Vi satt i lyngen og koste oss med brødski-vene våre. Unni og jeg hadde med mjølk på glassflaske. Dette var jo før kjølebagenes tid, så mjølka var lunken, men det smakte likevel. Været var alltid varmt og fint!

Jeg hadde en egen bærplukker, «ræpar», som Brede Ihler fra Austvatn hadde laget. Den var brunmalt og hadde gode tinner. Han hadde også satt på et navneskilt i messing der det sto «T.H.L.». Jeg tror han tok 10 kroner for en slik bærplukker. Den var – og er – meget god å plukke med. Jeg har en ennå, og den lånes ikke bort! Mor hadde også egen bærplukker, men den tok omtrent dobbelt så mye som min.

Til å frakte bæra hjem fra skogen, brukte mor og Aslaug store Bergan-sekker med en stor stoff-pose (av bomullslerret?) inni. Disse rommet mye. Noen ganger hadde vi også ekstraposer når det var mye bær. Disse ble bundet fast utenpå sekkene. Jeg kan også erindre at vi bruk-

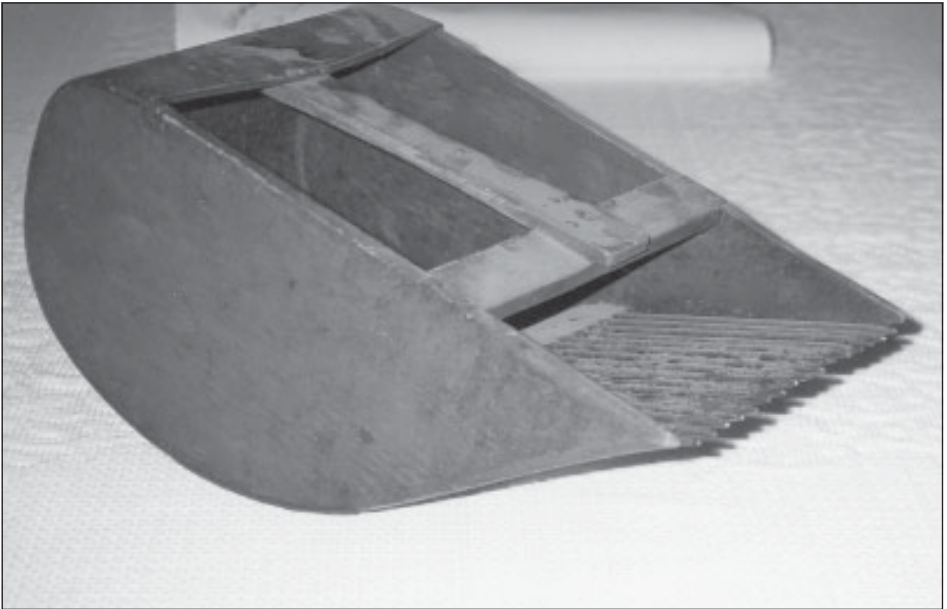
te ei bærkasse, som far (Hallvard) hadde laget. Det var skikkelig lærseler på den, og med ei solid hempe på lokket. Det kan vel tenkes at det var salmaker Halfdan Danielsen på Sand som hadde laget selene. Men god å ha på ryggen var ikke kassa. Unni brukte ofte en neverkont.

Da vi kom hjem fra tyttebærturene våre, måtte bæra renses. Vi fikk mer betalt for rensset enn for urensset. Far hadde laget ei bærrenne som vi satte på skrå opp mot en vegg. Vi tømte bæra på toppen. Bøssset ble liggende igjen på bakken under renna, mens bæra havnet i ei kasse. Vi hjalp hverandre, og det gikk fort og greit. Det var moro!

Vi solgte bæra til kjøpmann Rolf Tangen på Sand. Han var en «proff» oppkjøper. Han hadde ei stor, tung vekt på den vesle lastebilen sin og veide opp bæra

med forskjellige lodd. Vi fikk alltid kontant oppgjør med en gang. Da var vi rike!

Etter endt bærplukking hadde vi tjent en del penger. Vi følte oss velbeslåtte, og mor og jeg reiste alltid til Oslo for å handle og besøke tante Margit Fladeby (født Lerdalen). Vi tok Odalsruta og gikk av på Galgeberg der tante sto og ventet. Etter at vi hadde spist, tok vi trikken ned i byen for å handle. Jeg husker at jeg en gang kjøpte en rød, lang regnfrakk. Den var blank, slik som er moderne i dag. Vi kjøpte bare «fornuftige» ting som skulle vare lenge. Det hele står for meg som en sterk og god opplevelse. Jeg fikk i blant lov til å gå ned i porten og se på livet i gata. Det å kjøre trikk var noe stort! Men det var alltid godt å komme hjem til Oda- len.

«Klassisk beræpær» fra Austvatn.

Hjalmar fra Prærien

Hjalmar er en mann som har dukket opp i N.Odal det siste året. Første opptreden var på «2130 Knapper» i Milepelen, et arrangement som samlet fulle hus og som ble omtalt i valgkampen nå i høst. Han var også å finne under Knapperdagen i juni måned. Hjalmar fra Prærien ligner utvilsomt mye på TV skikkelsen «Fridtjof fra Ene-bakk», men personene på mopeden er to vidt forskjellige.

Hvem er så denne «Hjalmar fra Prærien»? Hans virkelige navn er Ole Erik Eier, og han ble født naken og tannløs på jentorommet på Sæther på Knappergarden i det herrens år 1939. Ole Erik var Egil og

Frida Eiers førstefødte. Sine første leveår bodde han på Knapper og i Fjell, men i 1951 flyttet familien til Årnes. Pappa Egil hadde fått jobb som maskinsetter i Raumes Avis og i den forbindelse tok han med seg familien og bosatte seg på Årnes. Ole Erik har fortsatt i farens forspor og jobber som typograf i samme avis. I hele sitt voksne liv har han holdt på med musikk og revy. I dag er han halvt pensjonist og tilbringer mye av sin fritid med sin kjære i Fjell, hvor han har overtatt familiens hytte.

Ole Erik har også vært fast bidragsyter i «Jul i Nord-Odal» i flere år. Til tross for at han har bodd i over 50 år i Nes, prater han ekte Knapperdialekt så snart han har passert Skarnes på veg nordover.

Det er hyggelig at utflytterne husker sine røtter og kjenner jeg Ole Erik rett så er vi ikke ferdig med «Hjalmar fra Prærien».

Av Steinar Bjørnstad

Et julekort

Desember som en gråblå strek
på et snøhvitt ark,
en dompap plassert i et nek,
en liten gutt på spark.

Julesnøen daler ned
som hvite engler, små,
med ønske om litt julefred
står «God Jul» litt på skrå.

Med spiseskje til de store katedraler

Det var itte hør julæfta
at klokka på kapellet
nådde øss heme på Skoga.
Nisnø og værdrag tok av og tell
liden ifrå øss.
Lenge kunne vi stå ute å lie
før vi tusle innatt.
Nåe mangle.
Mæn syster mi og je visste råd:
Tur bordskuffen tok vi ei spiseskje,
knaut a på midten ta en hissingstomp,
hølt hissing mot øra
og lette skjea svinge att og fram mot bordkanten.
Du skulle ha hørt!
Kjærkeklokker ljome
som i en stor katedral!
Vi lætte att aua,
og sjøl om vi aldri hadde stii der,
sto vi der da.

Av Hans Ludvig Fredheim

---

24. desember

Det var mens det ennå luktet fjøs og sagflis i Norge. Mitt barndoms hjem lå i skogkanten i en østlandsbygd. I et bølgende landskap med en sjø i midten og åser omkring. I slutten av desember luktet det enten snø av lufta, eller så snerpet den i nesen og da laget frostrøyken pastellfarger av den tidlige solnedgangen. Når laget av frostrøyk var tynt, ble åsene blågrå, skyene ble turkis og himmelen var rødgyllen. Ikke rød og ikke rosa, for den hadde gull i seg.

Det høres ut som et julekort, og det var sånn det var.

Det røk lydløst av pipene på gårdene som lå på hver sin bakketopp. Utenfor vedskjulene lå sagflis frosset inn i snøen, og på haugene bak fjøsene lå kumager etter slaktingen, og der holdt kråkene til.

Mitt barndomshjem var et hus i halvannen etasje med utskåren veranda i en gammel have. Der vokste frukttrær, floks, peoner og georginer, et almetre, et lindetre og en lønn. Der var et lysthus av syriner med hvite benker og saftogvann når det var gjester om sommeren. Vi hadde et rødt stabbur med sort syltepresse av jern,

---

Denne epistelen er skrevet av journalist og senere redaktør i Dagbladet, Markus Markusson i 1980. Han vokste opp på Holth skole i Bruvoll, der far hans, Andreas, var lærer.

et umalt vedskjul med do, og en flott rød-malt låve med skikkelig kjørebru og fjøs av rød murstein.

Et sånt barndomshjem heter «den røda stugan» i sjømannsangene. Dit kan man lengte med bondeangerens gråt i halsen etter et hvitvins-slag i strandbyen Vina del Mar nord for Valparaiso. Når vi trekker på skuldrene av sjømannens røda stuga, vet vi ikke så godt at det er noe i oss selv vi tar avstand fra.

På den andre siden av elva, som i lange loner samlet seg mot en foss like ved mitt barndomshjem, lå landhandleriet. Siste hand-

ledag før jul tok far den store ryggsekken i bislaget og gikk til butikken. Kjøtt, poteter, brød, egg, melk og epler hadde vi selv, så han kom hjem med sekken full av kaffe, ansjos, sjokolade, druer, dadler, fikner, nøtter, marsipan og rosiner.

Fra den sekken husker jeg noen av de første gode ting i livet.

Det er slik med oss mennesker at når vi er små og stavrer våre første skritt ut fra trammen hjemme, så snur vi oss hele tiden for å forsikre oss om at tryggheten er der. Når vi senere har våget oss ut av grinda, tror vi lenge at tryggheten ikke er så viktig. Men før eller senere vil vi tilbake til opprinneligheten.

Hver julekveld går jeg ut en tur, ut under åpen himmel, for å sende en tanke hjem. Likesom for å bygge opp et nytt håp. Første gang jeg gjorde det, var jeg

tyve år og soldat i den britiske Rhinarmeen. Jeg hadde sett Hamburgs ruiner og gassovnen i Bergen Belsen og satt en julenatt med en neve rosiner på Lüneburger Hede. Over meg i den blå natten durte de tunge amerikanske flyene til og fra Berlin. Det var Berlin-brua og den kalde krigen. Mine tanker var kanskje fylt mer av undring enn av angst, men allerede da hadde jeg bruk for barndommens smak av rosiner. Siden kom Korea, Algerie, Midt-Østen og Vietnam.

Barndommens vintre hadde ikke alltid snø på. En jul hadde jeg fått blå høyhalset genser som klødde og slirekniv med rødt skaft. Det var barfrost, og jeg gikk i skogen og kuttet toppen av småfuru som jeg snittet barken av for å tygge på den bitre margen. En annen jul hadde jeg fått en liten øks. Første juledag gikk jeg med nye beksøm hele Piklebekken opp, fra Piklefløyta til Djuptjennet. Bekken var islagt som av et glassblåseri. På Djuptjennet la jeg meg på kne i nye nikkere og skjøv fra med øksespissen. Jeg fikk stor fart over den blanke isen, men i nordenden, i skyggen under det bratte berget, ble det for nifst i det blå mørket under isen. Da gikk jeg hjem og fikk rosiner.

Denne ensomme, merkelige lek har jeg siden tenkt på når jeg har sett hvor rart og formålsløst barn kan leke. Et av dem sto med dysenteri rennende nedover bena på veien mellom Madras og Pondicherry. Et annet sto med masse snørr under nesen i en bombet landsby ved Algeries grense. Et tredje sto med sin store kwas-hiorkormage på en shamba ved Fort Portale i det indre Uganda. Da jeg så dem, kan jeg ha tenkt på min barndoms første dadler, i ovale esker med sol og palmer på.

Men for det meste var det jo snø i desember, og julenatten hadde gnistrende

frost eller lukt av linnvør.

Hver julekveld sender jeg en tanke til noe godt. Jeg går ut en liten tur under himmelen, og det kan være i Oslo eller Betlehem, ved Mandelbaum-porten og Allenby Bridge.

Det velver seg også i natt en angstens blå stjernehimmel over feltsykehus og flyktningeleire, og under den står mennesker og sender forte tanker tilbake. Spesielt i år vil mange av oss være ute med slike tanker. Angsten er nesten offisiell i år. Fraksjoner slåss om å være reddest. Mange skriver om retten til å være redd. De ber om besluttosomhet og autoritet, det døyver angsten. Da blir jeg enda redidere.

Alle snakker om den angsten som ikke har navn, men ikke så mye lenger om den rene angsten. Den du lyver deg fra, drikker deg fra, flykter fra. Den som får deg til å fare sammen når noen sier navnet ditt.

Det er godt at den felles angsten har fått bedre kår, bare det blir psykose. Men på en måte skygger det for mulighetene til den uoffisielle angst. Minoritetenes angst. De skjelvendes angst.

Min navnløse angst trenger en trygg barndom å klamre seg til. Denne gråten i meg hele livet gjennom. Fortvilelsen over noe som brast. Derfor må jeg ut i julenatten en liten stund og knytte kontakten, sende en tanke som en streng som sitrer tilbake. Liksom for å teste at livsnerven holder. Mens de høye granene bak låven står helt stille mot en avskallet fullmåne i kveld. Kjenne frost i kinnene.

Jeg får en klump i halsen når de synger den om Jordmormatja. Ikke på grunn av det med Betlehemsstjerna, men fordi de har vasket gølvvet og børi ved. Da er det ikke så greit for den som har hatt fliser i fingrene både av gølvvet og veden.

Takk for løypene!

Noen takkevers til gutta som brøyter skiløyper i Nord-Odal

Går det ikke fykende
går det ikke strykende
innover dalen,
langt opp i li.
Glidende i diagonalen
på velsmurte ski –
det går gjetord
om flotte skispor
oppe i skogen,
kjørt opp med løypebrøyterploegen
tidlig om morran, av løypebrøytergjengen
– før vi kom tur sengen!
Går det ikke fykende
går det ikke rykende!

Kom deg ut av vertikalen
og innta diagonalen!
Du må itte såvå bort vinterdagen
han er for stutt til det.
Ta deg en tur i vinterhagen
under de snøtunge tre!
Se blålyset i januar
Se gullyset i februar
Se snøtroll og sol-gyllent furubar
Går det ikke rykende
går det ikke fykende!

Mang en entusiast,
står ideligen fast
på årlige mål i langrennssporet,
med mang en hederlig plassering, slår de i bordet
Jeg må med skam bekjenne:
Min skiinnsats vil nok ikke blende.
Montro om noen har slarvet?
For alle mine pokaler – har jeg arvet!
Går det ikke fykende
går det ikke rykende...

Sann mine ord:
Finere løypespor
finnest knappst i kongeriket!
Skisporer lar oss berike
med glede for kropp og sjel.
Går det ikke rykende
går det ikke fykende!
Kjære løypebrøyter i Mo og Sand:
Nykomling eller veteran,
ta imot disse takkens ord:
Tusen takk for fine spor!

Av Hans Haagenrud

❁ ❁

Gamle postkort

Dette kunne like godt ha vært et maritimt stemningsbilde på elva Donau i Mellom-Europa, men nei – det er M/S Storsjø i stille farvann i Oppstadåa med passasjerer fra Skarnes til Gardvik i Mo. Bildet er tatt ca. 1920. Er det noen som kjenner til personene ombord?

Dette kortet viser Skulstad i Fjell i 1922. Den gang gikk gamlevegen over hos Thesen på Mellom-Fjell, videre ovenfor Kolstadparken og ned til Skulstad slik vi ser på bildet. Her var det i begynnelsen på 1900-tallet også meieri og landhandleri. Bildene er utlånt av Ole Erik Eier.

Ønsker du deg en komplett samling av «Jul i Nord-Odal»?

Lageret av gamle «Jul i Nord-Odal» skal tømmes. Dette er sjansen du har til å komplettere samlingen din. Noen årganger er allerede tomme, andre er det så få av, at redaksjonen velger å beholde dem som arkiveksemplarer. Men, de årgangene vi har nok av, selges ut. Det kan fort bli tomt, da lageret er begrenset for noen av dem.

Følgende årganger selges nå ut:

1990 – 1994 – 1995 – 1997 – 1998 – 1999 – 2000 – 2001 – 2002

Pris etter avtale. Bestillinger effektueres i den rekkefølge de kommer inn, så langt lageret rekker. Porto for eventuell forsendelse kommer i tillegg. Bestillinger ønskes skriftlig av hensyn til korrekt behandling.

Bestilling sendes:

**Nord-Odal lensmannskontor
v/Annette Rode
Sentrumsveien 17
2120 SAGSTUA**

ØYNENE OPP FOR "NETTET"?

Alle gamle og nye kunder ønskes en riktig god jul og et strålende nytt år

Vi benytter samtidig anledningen til å takke det lokale næringslivet for godt samarbeid i vårt første år i Nord-Odal

Telefon: 62 97 01 50
Telefaks: 62 97 01 51
E-post: post@falkweb.com
Web: <http://www.falkweb.com>

webdesign - fotografering - webhotell - domenerregistrering - retusjering

Alt av dataprodukter: PC(stasjonær, bærbar, lomme), tilbehør og periferutstyr.

KEVITECH

JULEGAVEPROBLEMER?

Vi har de enkle og gode løsningene!

Kjøp ikke hos de store kjedene før du har sjekket med oss
- det er stor mulighet for at vi fører den samme eller tilsvarende vare - til lik eller bedre pris!

Vi på **KEVITECH** ønsker alle våre kunder - nye som gamle - en riktig God Jul, samtidig som vi minner om at når hverdagen er tilbake, står våre konsulenter klare til å hjelpe deg med hva du måtte ha av små og store dataproblemer.

HARDE PAKKER? DET ER KEVITECH DET...

Alt av dataprodukter: PC(stasjonær, bærbar, lomme), tilbehør og periferutstyr.

Kirkeveien 12
2120 Sagstua
Telefon 62 97 65 60
Telefaks 62 97 65 61
E-post post@kevitech.no
Web: www.kevitech.no

Mobiletelefoner og utstyr, PChjelp og konsulent tjenester.
Mobiletelefoner og utstyr, PChjelp og konsulent tjenester.

Velkommen som kunde hos
ODAL GLASSERVICE

Telefon 62 97 13 30 – Mobil 90 12 90 79
2120 Sagstua

ALT I GLASS

INNRAMMING AV BILDER, BRODERIER ETC.

Asgeir Nasset

MARHØNA

**BLOMSTER,
GAVER OG TEKSTILER**

2120 Sagstua
Tlf. 629 71982

GOD JUL OG GODT NYTT ÅR!

NÆRUM SNEKKERI A/S

**H. Lerdalen
Tlf. 629 71109**

Vi lager dører og vinduer etter mål.
Skjærer glass etter mål.
Skifter isolerglass.
Skjærer og høvler listverk etter mål.
Finér og låskasser i mange varianter.
Vi selger H-vinduet. Be om tilbud.

TLF. 629 74113 - FAX 629 74620

**Nord-Odal Sanitetsforening
og Frivillighetssentralen**

*Vi ønsker alle nordodølinger en god og
fredelig jul og et riktig godt nytt år!*

Tlf. Frivillighetssentralen: 629 71929

A. SANDBERG A/S

Vi ønsker alle våre kunder en riktig god jul og et godt nyttår!

Telefon: 62 97 14 28
 Mobil Gjermund Fallet: 959 67910
 Mobil Arvid Vik: 414 68841

GOD JUL!

Salong Erna

Tirs.-tors.-fre.: kl. 09.00 - 16.00
 Tlf. 629 71271

**GOD JUL OG
 GODT NYTT ÅR!**

ALT I SNEKKERARBEID

- Innvendige trapper
- Bord, stoler, benker, innredninger o.l.

Vestlis Snekkeri

v/Terje Vestli
 2120 SAGSTUA
 Tlf. 62 97 14 24 - Mobil 91 51 85 41

TANNLEGE ARNE SWEEN

2120 Sagstua
 Tlf. 629 71196

*Alle mine pasienter ønskes en
 GOD JUL!*

BJØRN'S SPORT

Tlf. 629 70098

Bygdas egen sportsforretning
 ønsker alle

GOD JUL og GODT NYTT ÅR!

Drosjene i Nord-Odal

Telefon 629 71777

Forhåndsbestilling av drosje
 bør gjøres mellom 08.00 og 16.00
 på hverdager.

Vi ønsker alle våre kunder
 og forbindelser

**GOD JUL
 OG
 GODT NYTT ÅR!**

Odal Entreprenørforretning

Aut. entreprenør
 Nybygg og reparasjoner
 2120 Sagstua - Tlf. 629 71025

— fagkunnskap gir trygghet

**LIFTING
RESTAURERING
NYBYGG**

Gunnar Vestli

2134 Austvatn
Tlf. 629 76249

**SKURLAST - HØVELLAST
BYGGEVARER
IMPREGNERT LAST
FINGERSKJØTT LAST**

Emil Fjeld AS

ALT TIL BYGGET

**ODAL
REGNSKAPSKONTOR AS**

Autorisert regnskapsførselskap

Sentrumsvegen 25, 2120 Sagstua

Tlf. 62 97 01 14 – 62 97 01 15

Faks: 62 97 01 16

E-post: odregn@online.no

Vi kan bistå med
blant annet:

- Lønn/skatt/avgifter
- Fakturering
- Ordinær regnskapsføring
– Forretnings- og landbruksregnskap
- MVA-oppgjør
- Årsoppgjør/likningspapirer
- Registrering/Stiftelser

Medlem av
Norges Autoriserte Regnskapsføreres
Forening

NORD-ODAL RADIO & TV

Tlf. 629 71773
Sand, Nord-Odal

Ann Karins Salong

2133 Gardvik - Tlf. 629 74478
GODJUL OG GODT NYTT ÅR!

**LINAS
HÅNDARBEIDSBU**

2120 Sagstua - Tlf. 629 71608

ALT I GARN OG
BRODERIER

GODJUL OG GODT NYTT ÅR!

Autorisert elinstallatør

Oddbjørn Rudsjordet

autorisert elinstallatør

2133 GARDVIK
Tlf. 62 97 41 49
Faks 62 97 45 63
Mobil 908 90 873

**KNAPPER
AUTO**

2130 Knapper
Tlf. 629 76613

OFFENTLIG
AUTORISERT
BILVERKSTED

Bjørn Hesbråten A/S

Granerud Industriområde

**ALT I SVEISING
OG SALG AV STÅL**

Tlf. 629 78990 – Telefax 629 78991

Vi ønsker alle en riktig
GOD JUL!

Vi ønsker alle våre
kunder en riktig
GOD JUL
og et
GODT NYTT ÅR!

2120 SAGSTUA
STØVERUD MAT
62 97 14 05

Keramiker
Gunvor Skog

Sand gml. kommunehus
2120 Sagstua
Tlf. 62 97 13 31

Åpent 9-16, lørdag 9-14

UKKESTAD
SKO - KLÆR

2120 Sagstua – Tlf. 62 97 10 16

A/S NIPRO Nord-Odal

PAKKING
EL.MONTERING
MEKANISK BEARBEIDING
HJELPEMIDDELSENTRALEN

Tlf. 62 97 10 15
Fax 62 97 19 80

Valssetveien 1, 2120 Sagstua

Britt Aina's
Salong
og
Solstudio

2130 KNAPPER
Telefon 629 74 610

Vi ønsker alle våre
kunder en riktig
GOD JUL
og et
GODT NYTT ÅR!

Åge Helgedagsrud

MASKINENTREPRENØR

2130 Knapper - Telefon 629 76750

- GRAVING
- PLANERING
- SPRENGING

Leif Haugsmoen

Massetransport

Sprengring

Alt i graving

2123 Bruvoll

Tlf. 629 73171 - mobil 907 72671

Telefaks 629 73171

SANITETENS HUS
BYGDAS STORSTUE!

SAGSTUA APOTEK

Åpningstider:

Mandag - fredag 09.00-16.00

Lørdag 09.00-13.00

Telefon 62 97 18 99 - Telefaks 62 97 12 38

BAKKETUN MAT A/S

JOKER KNAPPER - Tlf. 62 97 66 20

- garanterer masse gode tilbud også i 2004

GOD JUL OG GODT NYTTÅR!

- POST
- TIPPING
- BLOMSTER
- MEDISINER
- BAKEVARER RETT FRA OVNEN
- GRATIS VARELEVERING FREDAG
- FISKEAVDELING MED PRODUKTER FRA KNOTSTAD OG HOLEN

Åpent man.-tor. 09.00-18.00 / fre. 09.00-20.00 / lør. 09.00-18.00

Vi ønsker alle
en god jul
og et godt nytt år
med lomper, lefser og
kaker fra

Trygve Akre A/S

2133 Gardvik
Tlf. 629 74 186

UNG, RØFF MOTE

BABY-, BARNE- OG DAMEKLÆR

Vi ønsker alle våre kunder

GOD JUL

og

GODT NYTT ÅR!

Modo Meo

2120 Sagstua
Tlf. 629 71 195

Sand REGNSKAP'S service

AUTORISERT REGNSKAPSFØRER – NARF-MEDLEM

2120 Sagstua - Tlf. 62 97 19 50

Nord-Odal Gjensidige Brannkasse

Sand sentrum – Tlf. 629 78850

I Gjensidige får du det beste fra forsikring, bank
og fond når du planlegger fremtiden.

NÆRHET • TILGJENGELIGHET • PERSONLIG SERVICE

ALT I TRANSPORT

***RUUD'S* TRANSPORT**
2120 SAGSTUA

Tlf. 62 97 13 73 – 62 97 14 33
Faks 62 97 19 01
Mobil 908 46 066 – 909 75 128

Ingen jobb for liten!
Huken Grustak – Lars Holth
ANLEGG - GRUS - TRANSPORT

Mobil 909 76633 – 625 78373

Gardvik Bilverksted

Tlf. 62 97 42 35 – Faks 62 97 46 66

**OFFENTLIG AUTORISERT
GODKJENT FOR EU-KONTROLL**

Velkommen til en
hyggelig julehandel
i bygdas triveligste
nærhetsbutikk!

ONLINE TIPPING

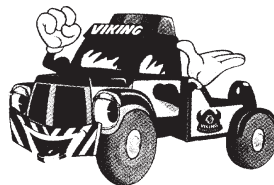

Austvatn Mat
2134 Austvatn Tlf. 629 76125
DAGLIGVAREBUTIKKEN I AUSTVATN

 VIKING
REDNINGSTJENESTE AS
BILBERGING – VEGTJENESTE

TLF. DØGNVAKT:
629 73218

MOBIL:
908 46076

TRØFTMOEN MEK. VERKSTED
2123 BRUVOLL

**TIPPING ● FLAX ● QUICK
V75 ● DAGENS DOBBEL**

Stor kiosk-avdeling – Radio bingo
Musikk og videoutleie
Leker og kontorrekvisita
Solarium

*Vi ønsker alle våre kunder en
God Jul og et Godt Nytt År!*

Sand Kro og Storkiosk

Tlf. 629 71592

MasterBuilders
Technologies

MBT International

AVD. AV NBK DANMARK AS
Postboks 13
Granerud Industriområde
2120 Sagstua
Telefon 62 97 00 20
Telefax 62 97 18 85

degussa.
Construction Chemicals Norway

Søgaard

Møbelforretning

2130 Knapper
Tlf. 629 76654

Bygdas egen møbelforretning har det du trenger.

VI FØRER:
BRUNSTAD, HOVE, STORDAL,
MØBELTREND, HJELLEGJERDE,
STOMPA, SANDVIK, KLEPPE
+ MANGE FLERE!

H H Heier AS

Hans Håkon Heier

2120 Sagstua
Tlf. 915 18530

SPAR

MO-Senteret

DAGLIGVAREHUSET I NORD-ODAL
2133 GARDVIK - TLF. 62 97 41 22

Vi ønsker
alle en
riktig
God Jul og
et Godt
Nytt År!

Velkommen til en hyggelig handel!

SPAR

publikant.no

KOMMUNIKASJONSBYRÅ
AVD. NORD-ODAL
BOKS 91, 2120 SAGSTUA

TLF. 62 97 12 49 – 909 81916

Internett: www.publikant.no
E-post: gunnar@publikant.no

VI ØNSKER
ALLE VÅRE KUNDER

GOD JUL OG
GODT NYTT ÅR!

Ingunns Kro

2133 Gardvik – Tlf. 62 97 42 93

PIZZA – PUB
GATEKJØKKEN
VIDEOUTLEIE

Sand Bilco

2120 SAGSTUA
TLF. 629 71945 – FAKS 629 71478

Vi ønsker alle våre
kunder en riktig
God Jul
og et
Godt Nyttår!

BYGGERIET

SALG – SERVICE – UMLEIE – AGENTUR – IMPORT

Berg Service Senter A/S

Tlf:+47 62974115 -2133 Gardvik- Fax:+47 62974120

Innehaver: Jan Rune Berg, 2133 Gardvik, Nord Odal

<http://www.odalnett.com/> – Mobil: 97719909 – E-post ruberg@online.no

Nyheter fra oss:

Ring og bestill vår hjemmelagde PIZZA!

- M/kylling & karri
- M/biff boller
- M/skinke
- M/pepperoni
- Blanding etter eget ønske
- Egen oppskrift på rømmedressing

Vi stenger kl 23.00 alle dager, husk å bestille i god tid!

- Alltid «engro priser» på dekk og batterier!
- Olje priser som virkelig tåler sammenligning!
- Vi er mer enn en bensinstasjon, sjekk vårt utvalg!

*En riktig gledelig jul ønskes fra oss i
Berg Service Senter AS*

Bo best i Nord-Odal

Nord-Odal kommune:

2129 Sagstua – Tlf. 629 78100 – Faks 629 78101

E-post: postmottak@nord-odal.kommune.no

Kommunesenter: Sand

Folketall: ca. 5100 – Areal: 508 km²

Velkommen til Nord-Odal

Nord-Odal ligger på dørstokken til Oslo, Gardermoen, Hamar og Kongsvinger. Fordelen ved å være ved dørstokken, er at du kan lukke igjen døra. Stenge ute støy, stress, trafikk og forurensning og nyte den livskvaliteten som finnes her.

Trygg og utfordrende oppvekst

Nord-Odal kommune legger til rette for utfordrende oppvekst i trygge rammer sammen med foreldre og organisasjonsliv. 6 barnehager sørger for tilnærmet full barnehagedekning. Foreldrene skal vite at barna gis trygghet og utviklingsmuligheter. Nord-Odal har 2 barneskoler og 1 ungdomsskole.

Næringsliv

Nord-Odal har i dag mange bedrifter med 1-10 ansatte. Disse bedriftene opererer innenfor ulike områder som trebearbeiding, mekanisk-, næringsmiddel- og kjemisk produksjon. Rescon Mapei AS og Resconsult AS er ved siden av kommunen den største arbeidsplassen med over 100 ansatte.

Trygghet og omsorg

Tilbud innenfor omsorgsetaten har vært høyt prioritert i Nord-Odal kommune. Til tross for dette står vi nå foran store utbyggingsoppgaver for å dekke det økende behovet innenfor eldreomsorgen. Vår målsetting er at flest mulig skal få lov til å bo lengst mulig hjemme i egen bolig, men med økningen i antall eldre er det nå behov for nye sykehjemsplasser og godt tilrettelagte omsorgsboliger.

Aktiviteter for alle – natur og friluftsliv

Utmarksområdene i Nord-Odal kommune er et eldorado for den som er interessert i jakt, fiske og friluftsliv. Utmark utgjør 90% av kommunens areal. Landskapet domineres av slake, skogkledde åser, vann og myrområder. Orrkjølen (641 m.o.h.) er kommunens høyeste punkt og ligger helt nord på grensen til Stange. Storsjøen hører til blant Østlandets mest interessante innsjøer. Med sine 42 km² øyer og holmer, vegetasjon og dyreliv er en rik og verdifull naturressurs for kommunens innbyggere og tilreisende. Strandlinjen har for det meste blitt skånet for utbygging og inviterer til strandhogg. Andre vann og vassdrag i Nord-Odal har også fine badeplasser og gode muligheter for aktiviteter som kanopadling og fiske.

DIESELPROBLEMER?

Distriktets eneste godkjente Dieselveksted: Rep. og overhaling av dieselpumper og dyser.

*

Godkjent bilverksted. Periodisk kjøretøykontroll. Salg av deler og utstyr.

*

Salg og reparasjon av Webasto og Eberspächer bil- og båtvarmere.

*

Salg av CUBE multimedia og VDO-Dayton navigasjon i bil.

Vi tilpasser systemer etter kundens ønsker: Stereoanlegg, TV, DVD, flatskjermer mm.

*

Kontakt oss i dag for en hyggelig prat og et godt tilbud!

Sand-Tec as

Tlf. 62 97 40 50

post@sand-tec.com – www.sand-tec.com

40 år 1963-2003

Fridtjof Nordhagen & Sønner AS

2120 Sagstua
Tlf. 62 97 13 67 – 62 97 39 26
Mobil 951 83950 – 951 83850
Sentral godkjenning nr. 2000 007216

Vårt firma ble etablert på Trautskogen i 1963 og har i 40 år drevet med alt innen

**GRAVING – SPRENGING – PLANERING – TRANSPORT
RIVING – MASKINTRANSPORT**

Grus – Pukk – Subbus – Rør – Kummer – Fiberduk – Isolasjon

KONTAKT OSS FOR PRISTILBUD!

Vi ønsker alle våre kunder God Jul og Godt Nytt År!

Besøk rørleggerforretningen i Nord-Odal!

Utstilling av badeinnredninger, dusjkabinett, armatur etc.

**BADEROMSUTSTYR – HVITEVARER
UTSTILLING AV HYTTESANITÆR
KOMPLETT DELELAGER**

KJØP KVALITETSVARER HOS FAGMANNEN!

Ringvold
RØR & SANITÆR

2120 Sagstua - Tlf. 629 71253
Mobiltlf. 952 73246

Vi ønsker våre kunder God Jul og Godt Nytt År!

ALT TIL TAKET

- ✓ Plannja Royal
- ✓ Plannja combipanne
- ✓ Plannja økonomi takplater
- ✓ Takrenner i stål og aluminium
- ✓ Skarpnes takstein

SALG OG MONTERING

Blikkenslagermester

TERJE PETERSEN AS

Fjellhaug, 2133 Gardvik – Tlf. 629 74 282

—fagkunnskap gir trygghet